

DANIELIS ACHRELII ORATORIA.

SIVE
MANUDUCTIONUM AD ROMANAM
ELOQVENTIAM
LIBELLUS.

Ex diffusis ambagibus, in hanc brevem
formam ita collectus, ut nihil deside-
res eorum, quæ inventionis naturam,
dispositionis leges, elocutionis par-
tes, vel actionis præcepta
spectant.

ABOÆ Finnorum.

Exc. apud Joh. WALLIUM, A. T. 1687.

*Generosis, Nobilissimis, optimaq; spei
Adolescentibus*

LAURENTIO Creutz /

Lib. Baroni de Casaritz; Dn. de
Sarmwelax / Lechtis / Månd / &c.

CLAUDIO Creutz /

Lib. Baroni de Casaritz; Dn. de
Sarmwelax / Lechtis / Månd / &c.

GUSTAVO Klingstädt /

Dn. de Hallinge / Ringstad / &c.

FREDERICO vō Preütz /

Dn. de Arisfö / Mållstånås /
&c.

SALUTEM ET FELICIA FATA!

GENEROSI ET NOBILISSIMI
ADOLESCENTES.

REx noster CAROLUS XI.
Gothorum & Sveonum ca-
put, postquam hoc anti-
quissimum imperium, ini-
quitate factorum pressum, e-
rexisset; in hoc sudavit deinde, ut vera
religio; non Papalibus larvis foeda, vel
intempestiva Calvinii subtilitate mixta, aut
nescio quorum commentis scabiosa; sed
pro ut postulant mandatum Dei, Christi
doctrina, & analogia fidei, exstaret sana,
robusta, ardens. Hinc per suarum di-
tionum Provincias, Ordinavit Antistites
& Episcopos sacrarum rerum peritos, do-
ctos, graves, nulla novandi libidine vel
pecuniarum hydrope infectos; Tum Con-
sistoria, quæ, ejurata omni avaritia, dele-
ctum ingeniorum habebunt, arceantque
à tan-

ætantis sacris pueros indoctos, adolescen-
tes oscitantes, inhabiles, quocunque de-
mū titulo, vel mercatura, aut per uxorium
ambitum intrepant, per quos profanatur
verbi divini sublimitas, deridetur tam no-
bilis officii sanctitas, & tot animarum
periclitatur salus. Mox Majestatis Thro-
num, tanquam solem sidera circumstant,
exornavit Senatoribus Illustribus, ma-
gnarum rerum peritia claris, actuque
ipso longè felicissimis. Curias quo-
que & sedes Justitiæ; iis æquitatis
cultoribus ditavit, qui nihil habent ve-
nale, nihil ambitioni pervium, nihil
ad gratiam & adulationem composi-
tum. Ejecti pariter qui rapiunt, vo-
tant, dissipant, milleque artibus mise-
ram plebem circumveniunt & deludunt.
Sapientum quoque Palladia & gymna-
sia puerorum, iis Pastoribus concre-
didit, qui recta informandi industria, non
turbant ingenia, sed, qua data face il-
luminant, animant, vivificant. Nihil
nunc dico de Regni hujus POTENTIA,
longum panegyricum figitat illa mate-
ria: Bellicosi Duces, fortium virorum
robur, exercitaturæ juventutis copia, pie-
tatem

tatem, justiciam, castella, & limites imperii conservant & communiunt. Taceo ceteras tot prudentes dispositiones, quas alii non possunt capere, quam illi, qui civilium actionum orbem rotant, speculantur, convolvunt, & replicant. Profecto qui hæc altiori judicio ponderat, non potest aliter, quam ingenue fateri, has ordinationes esse, quo ad fundamentum omnino sapientissimas, gubernationem ipsam vere profundas, & constantiam plane Heroicas. Notum est *perire reges, interire cives, interea stare imperia*; Quæ ut augeantur ut floreat, & tot præclaræ constitutiones auctoritatem diuturnam obtineant, incumbit illustri juventuti ad portanda tantæ grandia regnorum onera se habilem reddere. Credite mihi *ô egregii Adolescentes*, non sufficit vobis de Stemmatis gloria, de parentum meritis, de titulo & clypeo gloriari; propria virtute, sudore, eruditione, fide in regem & patriam, demerendum verum nobilitatis decus. Quemlibet hominem *sua fortuna fabrum esse*, quam bene dixit Verulamius Baco, ille Regis Angliæ cancellarius, ille fama inclitus, & scientia rerum
in

incombarabilis, non planè ignoro, id
vero scio, historiam & quotidianam experi-
entiam effati hujus veritatem satis com-
probare. Quot enim inveniuntur, qui
ingerunt se muneribus publicis, eaq: cum
ob inbecillitatem intellectus non capiant,
nuda opinione & vasto spiritu defundunt,
Hinc quarelæ pauperum, hinc irrisiones
divitum, hinc lachrymæ bonorum, re-
gno per tales, non mediocriter concusso.
Verum est O Generosi Adolescentes
cautelam hinc petere & quod vitan-
dum est serio meditari. Romani duces
non modo in senatoria principis
terrarum populi officina, verum
in ipso campo martis, pro di-
gnitate gentium, florida habuerunt
orationes, quarum artificium jam an-
tea in gymnasiis addidicerunt. Hos imi-
tari debetis has ætatula, quâ ingenium
viget, memoria calet, alacritas mentis
velut tripudiat, & ipsi ELOQVENTIÆ sin-
gularem dare operam. Hæc quippe do-
cet dare consilia regibus, svadere utilia,
dissvadere noxia, prodesse miseris, ele-
vare dejectos, obire cum laude legatio-
nes, tum sacra regnorum gentibus inter-
pretari. Ea de causa has oratorias pagellas
nunc

nunc emisi; ne vero prolixitas tædio
esset, aut brevitās quidpiam obscuraret,
inde amputavi supervacua, hæc prævidi
ne desiderarentur necessaria. Vestrum
jam est, hæc, quæ in juventutis usus con-
scripsi candide excipere, & solitis Studiis
amplecti illud, qui nihil magis in vo-
tis habet, quam videre vos ad latera
Principum stantes, ad grandia officia ad-
motos, omnes actiones in gloriam Dei,
honorem Regnantis & salutem publicæ
utilitatis castè ac prudenter dirigere.
Quod si obtinet, ut certe confidit, satis
feliciter, quamvis breviter, satis bene has
chartulas elaboravit

Vestrorum nominum

Devotus æstimator

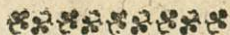
DANIEL ACHRELIUS.

Lector Benevole

Lectatum est in Logicos pariter & oratores à nescio quo satyricorum, ineptum proverbium; Eorum nimirum systematibus, totiens exscriptis, totiens recoctis, propter immensam copiam, Euphratem & Danubium citius ponte jungi posse, quam si exhaurirentur Provinciarum saxa, & regnorum sylva. Eandem non timeo à cordatis censuram, quamvis plura extent Rhetorum volumina. Non enim diu est, ex quo, Academica studia sub polo cœperunt radices agere, surgere in caulem, expandere brachia, in folia & fructus luxuriare; qui, si non dum ad maturitatem pervenerunt, erit tamen tempus, quo, Deo benedicente laboribus docentium & discientium, bene cocti & sapidi, de perfectione aliquali triumphabunt. Interea nemo nobis vitio vertet, si ex lucubrationibus magnorum virorum ea colligimus, quæ utilitatem juventutis spectant, & ad edificationem faciunt. Vale.

LIBEL-

I. N. 7.

LIBELLUS MEMORIALIS
ORATORIUS.

PROLO QVIUM

Oratoriæ definitionem, partes &
elogia Eloquentiæ continet.

§. I.

*ORATORIA est nobile artificium dicendi
de re qualibet, purè, ornatè & parabili
copia, ad persuadendum.**Inis* hujus disciplinæ
est sincera vel proba-
bilis persuasio. *Offi-*
cium, casto judicio
discernere quid huc
conducat, ex Palæ-
stra scientiarum, ex officina dele-
ctationem, denique notitia commo-
tionis affectuum. *Materia* quicquid
universitas ambitu suo concludit;
tenetur enim orator, jam de grandi-
bus, Deo, virtute, bello, pace, singu-
lis-

lisq; imperiorum negotiis magna cum dignitate dicere. Iterum de mediocribus, in vita tamen communi utilibus verba facere; Aliquando ad ostentandam pectoris ubertatem, de jucundis & argutulis sermones efformare: Impia vero inhonesta & turpia, nec lingua dignari, nec calamo.

§. 2. *Discrimen illud, quod vulgo faciunt inter Rhetoricam & Oratoriam, est prorsus levissimum.*

Illam instruere futurum Oratorem, adornare instrumenta, in umbra suas peragere partes, scribunt. Hanc persuasionis alas expendere, præcepta ad usum accommodare, in illustri loco positam, suam magnitudinem insigni ornatu dicunt circumferre. At vero cum utrorumq; eadem sint inventionis loca, idem argumentandi modus, totidem dispositionis leges, pares elocutionis fontes; consimilis
per

3

per omnes gradus actionis processus, non maiorem diversitatem inter hasce fore confido, quam *Logicam docentem & utentem*; quia ambo in uno fundamento acquiescunt; quamvis praxis pro indole ingeniorum, eorum fortuna & materiæ discrepantia, variet. Unde auctor SVADÆ CIVILIS, qui orationes ad genium aularum, tum morem huius seculi aptavit, non alio titulo uti voluit, quam isto, PHÆNIX RHETORUM.

§. 3. *Ceterum in Oratore splendescere debet omnium ferè disciplinarum, venerandæ antiquitatis, & Historiarum notitia.*

Adsit ergo Dialectices accurata, non futilis peritia; Politices & moralium casta & pia, non monstrosa prudendia; naturæ rerum subtilis, vera & experimentalis cognitio; scientia Matheseos, tum ceterarum facultatum & artium

A 2

lauda-

laudabile scrutinium. Hoc requirit Cicero dum scribit: *Sit Orator tanquam omnigenæ eruditionis belluo, omnium rerum cognitione se non ingurgitarit, omnes tamen degustarit, nam in eo, quod quis prorsus ignorat, disertus esse nequit.* Scilicet ut apes ex diversis floribus dulce mel colligunt: Sic Orator eloquentiam admirabilem, ex late patenti doctrinarum oceano comportabit, ut fluat sermo ad utilitatem temporum, ad voluptatem audientium, pro dignitate rerum.

§. 4. *Hanc gloriam qui felici fidere adsequi desiderat, ingenio pollebit, & curam addet.*

Principem locum tenet *naturalis aptitudo*, quæ celeri motu in inveniendo, acumine in indagando, nativa & venusta gratia in explicando valet. Cum quâ conjungendæ *continue exercitatio*, quæ legendo, audiendo, judicando, experiendo, conse-

conferendo, imitando, scribendo ardua quæq; reddit facilia; tum *præcepta necessaria*, quæ adnata naturæ femina, iudiciiq; vim & diligentiae calorem vegetant, normant, ac ad justam maturitatem perducunt.

§. 5. *Ista vero præcepta jam inventionis necessitatem, mox dispositionis indolem, tum eloutionis naturam, deniq; actionis germanam faciem notant atq; declarant.*

Male faciunt qui *inventionem* & *dispositionem* Rhetori subducunt, & logico in totum adscribunt. Cum tamen considerare deberent, *Inventionem* ab illo tractari simplicius, pressius, de fine aculeo; ab Oratore vero ornatius, elegantius, efficaci affectuum motione, acuminumque stimulis, ut benigne persvadeat. Idem de *dispositione* dicendum, suas leges servat Logicus, quando utrūq; terminum cum medio disponit, ut bonus fiat Syllogismus; quando

qvæstiones simplices ac conjunctas
 sua methodo volvit & pertractat;
 quando ordinem describit, juxta
 quem disciplinæ & discursus Philo-
 sophici accuratè erunt conscribendi.
 Sed has in praxi non attendit Ora-
 tor: Contentus Exordio florido,
 propositione perspicua, narratione
 diffusa confirmatione amplificato-
 ria, confutatione subtili, qua argu-
 mentationum partes immutat, e-
 vertit, glomerat, denique Epilogo
 modesto, svavi, acuto, sua exposu-
 isse officia. Sint ergo qvator hu-
 jus disciplinæ partes. INVENTIO,
 DISPOSITIO, ELOCUTIO & ACTIO.

§. 6. *Hoc vero omitti non debet, Ora-
 toriam fundamentum esse & basin
 omnis solida eruditionis.*

Quippe ut dignitatem huma-
 nam super brutorum animantium
 conditionem evehit, eamque cum
 divinitate ipsa conjungit; Ut Re-
 gum

gum folia temporibus pacis & bellorum illustrat; ut civitatum collegia & populorum cœtus gloria immortalis beat; ita Theologorum quoque palladiâ ornat; Jurisconsultorum discursus perficit; Medicorum facundiam juvat; Philosophorum eruditionem instruit & consummat. Proinde, ô Juvenes egregii, pergite, hoc studium amate, hoc sincero pectore excolite, & mecum jam sequentes breves ac candidas meditamini Eloquentiæ præceptiones.

PARS PRIMA.

De Inventione.

CAPUT PRIMUM

De Argumentis, eorum locis, & varietate, tum argumentatione oratoria.

§. I. *Juventio Oratoria est prudens excogitatio argumentorum & accuratissima*

num ad permovendos auditorum animos, ad faciendam fidem ritè rectèque pertinentium:

Tota inventionis indoles, via simplicissima explicatur, quando clarè & ordine exponuntur. 1. Argumentorum ratio. 2. locorum series, è quibus desumi debent 3. Amplificationis artificium. 4. Acuminum ordo. 5. Causarum numerus, quæ themata ad suos scopos redigunt, 6. Statuum diversitas. 7. Affectuum tractandorum modus & elegantia.

§. 2. *Argumenta, quæ Orationi robur & vigorem largiuntur, sunt inventa probabilia ad faciendam fidem.*

Ut fundamenta solida ædificiis substernimus; sic sermonum graviorum basin rationes constituimus firmas atq; præclaras; ne ista in nos cuderetur faba: *Oratio magnifica verborum, vacua rerum, plena ineptiarum.*

§. 3.

§. 3. *Argumenta commodè dividuntur in tres classes: In prima ponuntur insita & adsumpta.*

Illâ à locis internis & re ipsa, de qua agitur solerter depromuntur, ipsisque materiis deinde adaptantur. Hæc externa puta, aliunde ad illustrationem propositæ quæstionis colliguntur, ab exemplis nimirum & auctoritatum notabili copia.

§. 4. *Verum loci Argumentorum, sunt certa domicilia, è quibus depromendum, quid in quâq; re apte ad persuadendum dici queat. Suntq; tam argumentorum internorum, quam externorum.*

Loci interni i. vel ex toto tales sunt; ut definitio, enumeratio partium, cum conjunctis, partione, divisione, distinctione & notatione vocum. 2. vel ex parte, quæ quidem rem ipsam non explicant, ad eam tamen demonstrandam faciunt: Jam essen-

A5

tiam

tiam constituendo, ut *locus generis, speciei, causarum*; Jam alias naturali vinculo adhærendo, ut *locus accidentis, proprii, cognatorum, effectorum*. Jam externo modo adficiendo, ut *locus similium, comparatorum, oppositorum*. At locus argumenti extremi ambitu concludit, *leges, testes, pacta, questiones, jusjurandum, mores, Gentium, Senatus consulta*: uno verbo, testimonia *Divina & humana*. Cæterum definitiones cujusq; loci, petere potes è topicis logicorum, quorum notitia erit imbutus, qui sincera dignitate personam sustinebit in scena Oratorum.

§. 5. *Secunda classis continet, docentia, delectantia, moventia.*

Docentia inventum thema explicant, probant, amplificant, monstrantq; illud esse aut *verosimile*, vel tale, de cujus certitudine dubitari nequit. *Delectantia* similium gratia, casuum rariorum interpolationibus,

bus, tum exemplorum ex historia collecta varietate jucunditatem adferunt, & desumi possunt ex illis locorum fontibus, quos supra nominavi. *Moventia*, affectus humanos, *amorem*, *odium*, *spem*, *metum* similesque, jam concitant, mox componunt, iterum erigunt, nunc depellunt artificio mirabili.

§. 6. *In tertia sedem occupant argumenta tam communia, quàm specialia.*

COMMUNIA omnibus dicendi generibus sunt ea, quæ demonstrativo, deliberativo, judiciali, ex æquo conveniunt; quæ *possibile & impossibile*, *magnum & parvum*. SPECIALIA vero, quæ singularibus materiis proximè competunt, plerumque desumpta in deliberativo à *difficili*, *facili*, *utili*. In demonstrativo ab *honesto*, *jucundo*, *glorioso*. In judiciali à *justo & legitimo*.

§. 7. *Sed in dispensatione horum argumentorum primò caute versandum oratori.*

Validissima in frontispicio collocabit; in medio stabunt amplificantia & ornantia; fini reserventur ea, quæ percellunt, hoc est, quæ movent, svadent, pungunt, arietant, magnæq; efficacia regnant.

§. 8. *Secundo prudenter cavebit, ne ad quamlibet questionem, omnes locos cogat trahatque.*

Instituendus est delectus, & conditio rerum examinanda, ne inani loqvacitate ea dicas, quæ nihil ad propositam materiam faciunt. Tutò omnino sic licet procedere: Inveni thematis monstranda nominis ratio; mox definitione florida describenda ejus conditio, tum partes dandæ in conspectum; jamque explicanda origo ex causis suis; quas sequantur proprietates & affectiones, deinde adornanda comparatio-

ratio rerum cognatarum, tandem inspergendæ similitudines & acuta ornamenta, denique suffragia excellentium auctoritatum vocanda in subsidium.

§. 9. *Tandem Argumentis adjungimus ipsam argumentationē oratoriam, quæ judicioſa collectione conſequentiam rerum ac connexionem probat examinatq.*

Finis ſolidæ diſſertationis eſt *veritas* adeoque *fides*, quæ ſermoni vitalem auram adſpirant, viſcera roborant, lacertos movent, vitæq; munia conſervant, His ſi deſtituitur Eloquentiæ Candidatus, operam & oleum perdit.

§. 10. *Verum argumentatio oratoria à Dialectica illa differt & ordine, & numero, & legibus magis ingenioſis.*

Logicus per evidentem pro-
poſitionis, aſſumptionis & conclu-
ſionis texturam, ſuo munere de-
fungitur. Sed orator ordinem i-
ſtum

stum invertit; ita ut interdum *minor* primum obtineat locum; nonnunquam à *conclusionē* per assumptionem ad propositionem adscendat, quemadmodum pro Milone argumentatur Tullius. Deinde artificio longe uberiori procedit orator quam alias Logicus idque amplificationibus acerrimis & pugnacibus; tandem ingenioso confutandi stigmatē & acutioribus telis ubique triumphat plerumq; ex universalibus unde ENTYMEMA oritur, vel ex singularibus unde EXEMPLUM nascitur, progrediendo: Sed his, quia prolixiora sunt, & fere nota, nolimus ingenia amplius fatigare.

CAPUT SECUNDUM.

DE AMPLIFICATIONE ORATORIA.

§. 1. *Amplificatio juxta Ciceronem est gravior quedam adfirmatio, quæ motu animorum conciliat in dicendo, fidem.*

Sum-

Summa Eloquentiæ laus in amplificando posita est ; hoc enim pacto ornantur & illustrantur res, tum exaggerantur augenturque eædem, tandemq; in animos audientium nunc pulchritudine & gratia se insinuant, nunc splendore & magnificentia intrant, nunc magnitudine ac vi trahunt, rapiunt, percellunt.

§. 2. *Differt Amplificatio ab argumentis quatuor modis.*

Primo ratione materie; argumentatio adhibetur ad omnia questionum genera, quæ sub dubitationem cadunt. Amplificatio vero non nisi in magnis gravibusq; causis locum habet, in quibus videlicet demonstrandum aliquid esse laudabile, gloriosum, indignum, calamitosum, lætum, triste, miserabile, amabile, delectabile, formidandum, fugiendum, optandum, *Secundo ratione tractationis,* argumentatio enim

nim pressè argutè graviter suas partes peragit; amplificatio fusè copiosè, suaviter in arenam decurrit. *Tertio ratione usus*, nam amplificationibus in *exordijs* ac *epilogo* utendum, in reliquis vero partibus non nisi post probationes. Debemus enim ipsa rem primo docere, deinde uberiori tractatione illam animis infigere & inculcare. *Quarto ratione finis*; illa cognitionem intendit, hæc motum & persvasionem spectat, unice de dignitate & amplitudine rerum exponendarum sollicita.

§. 3. *Cernitur Amplificatio omnis, vel in verborum habitu, aut rerum diverso ornatu.*

Verba debent esse 1. Sonantia, ut *immane flagitium, conscelerati mortales*. 2. translatione illustria, ut *insensus ira, inflammatus cupiditate*. 3. in excessu florida, ut *pulsus ambitus campo actus hostis mari, oriens Triumphis*

phibis occidensq; lustratus. 4. In excessu significantia; ut non furem sed raptorem, non adulterum sed expugnatorem pudicitiae, non Sacrilegum sed hostem religionis in iudicium adduximus. 5. In congerie servantie gradum, ut, ô gloria regnorum! ô sidus terrarum! ô admiratio populorum! 6. In Epithetis splendida, ut, incredibilis ac prope divina consulis virtus, crudelissimum civem expulit. 7. In conglobatione vocabulorum idem significantium acuta; ut, stabo pro causa Dei angelus pacis; concordiae minister, veritatis interpres; non pluo sulphure, non vibro flammam, non jaculor fulmina &c. Verum de hisce infra plenius agendum, ubi Elocutionis naturam ex professo pertractamus.

§. 4. Sed amplificatio rerum, ex illis locis omnibus petenda erit, è quibus ipsae rationes desumuntur, & quidem ab internis hoc modo.

1. Ex loco definitionis; hominem quem Logicus nudè & sincere ani-

B

mal

mal rationale appellat, solennius describere possumus admirandum Dei opificiū, divinæ imaginis visibilem characterem, in contemplationem omnium rerum, quæ in mundo contingunt, constitutum, tum in hereditatem æternæ felicitatis adoptatum: corpus quidem illi, ut inenarrabili fabricâ constructum, sic molle, fragile, debile, animo tamen regitur, qui vultum erigit ad sidera & immortalī mente manet dotatus. Ad hunc locum spectant insignes descriptiones, quæ apud Historicos Oratores & Poëtas sæpius occurrunt. Et quamvis late patens hic campus est, magna tamen temperantia heic versandum, ne aut crebræ sint istæ descriptiunculæ, aut immodico apparatu vim & copiam verborum inepte videaris ostentare.

2. Ex loco enumerationis partium, cum totum in quædam membra amplificandi causa diducitur. Sic Cic. pro Milone, Luget Senatus, mæret, equa-

equestris ordo, tota civitas confecta senio est; squalent municipia, affliguntur coloniae, agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant. Item in 2. Cat. adhuc plenius; P. C. cui non forum, in quo omnis equitas continetur; non campus, consularibus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium; non domus commune perfugium; non lectus, ad quietem datus; non denique haec sedes honoris, sella curulis nunquam vacua mortis metu atque insidiis fuit. Hic Tullius prorsus magnifice & loca & eorum adjuncta recensuit, ut pondus & maiestatem haberet oratio. Observent hoc Eloquentiae Studiosi, ac in enumeratione partium, negligant vulgares, sectentur praestantiores: scilicet annotetur totum generale, mox species collocentur in ordinem, hinc quasi recensendis singulis partibus finis defatigari, redire ad universale possumus & sic concludere.

3. *Ex loco notationis sive Etymologiae* non vulgaris est amplificatio Ciceronis; sed repente ex homine tanquã circeo populo factus est Verres; redit ad mores suos, nam ex ea pecunia magnam partem ad se verrit. Ludit in Verris nomine, atq; ut rapacissimi hominis avaritiam perfringeret, à verrendo festive deducit. At vero ut Etymologica expositio dissertationi magis competit, ita locum non habet in oratione gravi: proinde aut abstinendum talibus, aut allusiones istæ acutè & ex occulto instituendæ sunt; aliter si feceris, ridebunt te collegia doctorum.

4. *Ex loco conjugatorum* quã orta ab uno varie immutatur, ut sapere, sapiens, sapienter, sapientia; videntur primo intuitu, potius *Dialecticæ rationes* quam *Oratorici colores* posse deduci; sed quando perpendimus loca scriptorum, nec hoc artificium prorsus negligendum. Ciceroni

roni placuit illud, *mibi non unus homo improbus, sed omnino omnis improbitas exstingvenda est.* Item Terent. *Homo sum, humani nihil alienum à me puto.*

5. *Ex loco generis ad species, ita orationem voluit diducere oratorum Princeps. Sentio quoddam divinum esse virtutem, & quo nihil ad mirabilius præstant, usq; habendum in rebus humanis; contempta enim virtute, quis locus justitiæ? quis fortitudini? quis modestiæ & prudentiæ amplius erit? rursus ex loco speciei ad genus sic excurrit Occidisse patrem Sextus Roscius arguitur, scelerum Dii immortales! ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Deinde pergit, magna vis humanitatis, multum valet communio sanguinis &c. Ex hoc loco, ab hypothesis ad thesirn & vicissim solemus descendere, ab eloquentiæ laude in commendationem Demost: & Tullii contra horum persequuturi*

laudes, in eloquentiæ encomium, calamum laxamus. Cum vero digressionibus & sententiis heic sæpius utendum sit, cavendum accurate, ne hæ alienæ & prolixiores; istæ ob confusionem & copiam obscuritatem pariat, & ostentationem ineptam.

6. *Ex loco Similium* Oratores atque Poëtæ jucundam, amænâ & admirandam exornandi sermonem, habent copiam. Est autem similitudo vel simplicior; ut in isto, *sequitur mors corpus ut umbra*, vel magis composita, ut hoc exemplum docet, *sicut Adulatores, cum cœnas divitum captant, nihil potius meditantur, quam quod putant gratissimum auditoribus fore. Sic Eloquentiæ Magister, nisi tanquam piscator eam imposuerit hamis estam, quam scieret adpetituros pisciculos, sine spe præde moratur in scopulo.* In hoc comparisonis genere utiliter Adolescentes excerceri possunt, nam ingeni-

genium acuit, & rerum inveniendarum viam monstrat, habetq; tractationem facilimam. In oratione post narrationem & confirmationem, similitudini locus est, quæ eas hoc colore illustrat; aliquando quoq; ex his exordia licebit ducere.

7. *Ex loco dissimilium* mirificè ampliari potest Oratio: Ita enim pro restaurandis scholis differit Eumenius: *Neq; enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diversitas. Ibi armantur ingenia, heic præliantur, ibi prælusio, heic pugna committitur; heic plerumque velum sudibus & saxis, illic telis splendidibus dimicatur. Heic sudore & quasi pulvere sordibus, illic insignis ornatu laudatur Orator.*

8. *Ex loco contrariorum* surgunt præclare Orationis ornamenta. Distingvi autem solent quadruplici opposi-

positione; aut enim sub eodem genere diffidens, ut *amor & odium, bellum & pax sapientia & stultitia* & ad-versa dicuntur. Aut negant se mutuo: ut *amat, non amat, probus non probus*, suntq; contradicentia vel negantia. Aut unum altero privat: ut *lux & tenebra; mors & vita; scientia & inscitia*, & privantia appellantur. Aut unum refertur ad alterum, ut *dominus & servus, datum & acceptum*: quibus titulus relatorum competit. Exemplis hæc illustrare non est necessarium, si tamen placet, Ciceronem consule: *Et illa fuit pecunia immanis, hæc parvula, illa honesta, hæc sordida; illa propria, hæc in causa, & in jucundo collocata. Item, Hæc justitia, illic injustitia est, hæc religio, illinc hæresis pugnat: hæc virtus & libertatis studium, illic vis, & crudelitas, & dominandi libido signa tollunt.*

9. *Ex loco adjunctorum* sive circumstantiarum, quæ & personas & res comi-

comitari solent, amplissima dilatandi sumitur materia, five illustrandum aliquid, five ex aggerandū, unde in narrationibus, & descriptionibus regnat potissimum. In personis confidorandæ, *nomen, Patria, dona animi, fortuna bona, habitus, studia, consilia, facta, casus, oratio.* In rebus notare placet *tempus, causas, facultates, instrumenta agendi, modum & varios eventus.* Exemplo fit descriptio Trajani apud Plinium: *jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis & dignitas oris, ad hoc ætatis inflexa maturitas quodam munere Deum, festinatis senectutis insignibus, ad augendam majestatem ornata casaries, nonne longe lateq; principem ostentant.* Item illud Tullii: *tandem aliquando Quirites Lucium Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, pestem Patriæ nefarie molientem, vobis atq; huic urbi ferram flammamque minitantem, ex urbe, vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem verbis prosequuti sumus.*

10. *Ex loco antecedentium*, quæ necessitate aliqua rem aliam sequentem post se trahunt ; ut, *Ros matutinus à sole resolutus decedit, serenum igitur calum futurum est.* à causis differunt, quod in effectum per se non influant. Cic. pro Muren: *Nemo fere saltat sobrius, neq; insolitudine, neque in convivio moderator atq; honesto. Intempestiva convivia, amœni loci, multarum deliciarum comes extrema est saltatio.*

11. *Ex loco consequentium*, pari ratione amplificatio ducitur, sic Tullius: *Luculentam tamen ipsam plagam accepit, ut declarat cicatrix.*

12. *Ex loco repugnantium*, quæ sine oppositione mutua dissident, ita amoris repugnat convitium læsioque: ut, *quem convitiis insectari Cæsarem audivimus, cum par est credere, non amasse.*

13. *Ex loco causarum* prorsus illustria confirmationum, probationum, & exornationum surgunt
pig-

pigmenta. Causarum una *efficiens* est, quæ rem producit; altera *materia*, ex qua constat; tertia *forma*, per quam talis est qualis apparet: quarta *finis*, propter quem natura effecti-
onem istam intendit: Horum omnium concentus in hac cernitur Buchneriana descriptione picturæ. O *manum argutam*, ô *divinum ingenium artificis!* quemquamne industria & studio eo proficere credibile est, ut capta tabula, eaq; non magna, paucis coloribus scite temperatis & mistis, vel universam naturam provocare audeat, & experiri, utrumne illa creando formas varias; an imitando ipse defatigari citius queat? alibi homines, alibi bestias cernimus; atq; has quidem ut formidemus quodammodo; illos autem, ut vocem propemodum atque sermonem ab iis exspectemus. Quid cælum, quid cana fluctibus maria memorem? quid fontes, & silvas, & cœlo minantia culmina? heic consita vitibus, illie frondosis arboribus convestita, vel soli
aper-

*aperta? Quotusquisque heic intuetur
 & spectat, qui non hic artem magis
 quam ipsam naturam admiretur, atque
 in simulato plus voluptatis, quam vero
 ipso inveniat. Est & alia caularum
 divisio, quam oratores observant:
 nimirum principia & occasiones re-
 rum gerendarum, quæ jam vera sunt,
 jam simulate & preterite esse possunt,
 cum veri ratio, aut per se non con-
 stat, aut respectu temporis expri-
 mi non convenit.*

*14. Ex loco effectorum, habemus
 æque latè patentem amplificatio-
 num campum: quod à Cicerone
 notatum cum studia literarum com-
 mendat. Hac adolescentiam alunt, se-
 nectutem oblectant, secundas res ornant,
 adversis refugium & solatium præbent,
 delectant domi, non impediunt foris, per-
 noctunt nobiscum, peregrinantur rusti-
 cantur.*

*15. Ex loco Comparatorum ma-
 jorum, minorum, parium, magnum ad-
 jumen-*

jumentum habet amplificatio oratoria. Videntur comparata cognationem habere cum simili quoniam invicem commutari possint: Sic v. g. *tam ferae partis suos amant, quam nos amare solemus liberos: similitudo fit si effingas ita; ut fera partus suos, sic nos amare liberos consuevimus.* Cæterum exemplum comparatorum amplum habes in toto panegyrico Plinii; ubi florentissimus orator, laudaturus Trajanum, perpetuam collationem ejus instituit, cum pessimis Romanorū Cæsaribus, ut excellentiam maximi Principis, tanto illustriorem faciat.

§. 5. *Sic vidimus amplificandi processum ex locis internis; jam vero considerabimus eas, quas ex illis externis habere possumus dilatandi formulas.*

A famâ, de Põpeio, gravitas Tulliana procedit: Quod nomen unquã in orbe terrarū clarius fuit? cujus res gesta pares? de quo homine vos, id quod maxime facit
ad

ad auctoritatem, tanta & tam præclara iudicia fecistis. A tabulis legum ita rursus colligere placuit Tullio: Horum autem temporum cum plurimas res Teemisse dicas, tabulas omnino nullas proferas, nonne te condemnari necesse est. Verum enimvero, cum ab hodierno usu aliena sint, & probationibus magis quam amplificationibus inserviant, ea relinquimus, & de EXEMPLIS, PROSOPOPOEIA, tum Auctoritatibus hæc pauca notamus.

§. 6. Exemplum est prudens & tempestiva allegatio earum rerum, quæ vel in Historia fideliter exstant consignata, vel ex fabulis acutè colligi possunt.

Exemplum verum, est rei gestæ narratio ad movendum Auditorem utilis. Ut Pietatem commendaturus; Davidis, Josaphati, Josephi, & Danielis, tum Martyrum exempla pulchre introducere potes. Quas
verum

VERUM appellatur illud ; quod confictum quidem est, veritatis tamen speciem servat , talia sunt ea *quæ ex comædiis Cœcelii, Terentii, Plauti, assumuntur.* FALSA sunt quæ nec similitudinem veritatis habent & manifestè à natura rerum abeunt; qualia *Fabule Æsopicae & collocationes animalium in libro, cujus Titulus Reinif Jos.* Ceterum quamvis illustris sit hic locus , cavendum tamen ne ad ostentationem conglomerentur exēpla, tunc enim orationem potius inflatam, quam gravem efficiunt.

§. VII. *Prosopopoeia* cognationem cum exemplo habet, quia personis fictis convenientem sermonem attribuit.

Exstat specimen hujus rei apud Tulliū: *Quæ patria tecum Catilina sic agit & quodammodo tacita loquitur, nullum aliquot iam annis facinus existit nisi per te. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo ebarior ; si cuncta*

cuncta Italia; si omnis Resp. loquatur, M. Tulli de quid agis? Tunc eum quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides &c. Tales locutiones mira gratiâ orationem movent, variant, excitant, affectusque concitant, unde in elogiis maximus earum usus.

§. 8. *Auctoritates sunt citationes, ex omnibus eruditorum scriptis, Theologorum, Historicorum, Oratorum, Poëtarum, ad amplificandas orationes accomodate.*

De earum usu non male differit Fabius. *Credamus summis oratoribus qui veterum poemata; vel ad finem causarum, vel ad ornamentum eloquentiæ assumunt. Nam præcipuè quidem apud Ciceronem frequenter tamen apud Asinium etiam, & ceteros, qui sunt proximi vidimus, Ennii, Accii, Pacuvii, Lucilii, Terentii, Cecili & aliorum inseriversus; summa non eruditionis modo gratia, verum etiam jucunditatis; cum Poëticis voluptatibus aures à forensi asperitate respirent.*
Habet

Habet enim ista, ut sic dicam peregrinitas sermonis, cum alienis potius, quam nostris atque domesticis utimur, & gratiam pariter atque decorem. Lepide autem & pervenuste inprimis Poëtarum adhibentur versus, cū joculariter aliquid deridemus, præcipue si id ab ipsis Poëtis confictum fuërit. Inde Cic. *quæso inquit, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus; Coccyti fremitus, transvectio Acherontis?* At civilis Eloqventia in Curia & in Foro, ab hisce prorsus abhorret; ut enim gravitatem conservet, & magnarum rerum scientiam profunda sapientia explicet, scholastica illa & declamatoria negligit.

§. 9. *Sed ille auctoritatum cumulus, præsertim in allegationibus peregrinarum linguarum, justa sapientia gubernari debet.*

In orationibus bilingvia non admisisse Tullium, ex hisce verbis

C

con-

constat: scis me græcè loqui in latino sermone non plus solere, quam in græco latine; scilicet quamvis esset in utraque disertus, laudatissimum tamen putabat fore, puritatem conservare. *Epistolas vero & colloquia familiaria*, græcæ & aliarum linguarum formulæ parce & acute ornare possunt, ut ex Baudio videmus. *Dissertationis* quoque & scripta didactica illam mixturam ævo *Quintiliani, Columellæ & aliorum* amasse, notum est; Sed si quis hodie cum eruditio constituta sit in summo, per quandam jactantiam latina græca, hebræa cōmiscendo, gloriolam affectet; à sapientibus illam obtinere non potest; utpote qui enormem istum apparatus dudum omnibus nutum, tanquam vanum & ineptum contemnunt: & cum factis videant, citatores illos metuere *an sibi habeatur? fides* aut videri velle legisse multa & infinita: tamen cum
ex

ex cohærentia rerum patet, hos ne sextam quidem, illorum librorū partem, quos notant, vel vidisse unquā, tanto minus legisse, forte nec inveniri illas paginas, nisi in Bibliothecis curiosorum, inde concludere potest sana ratio, quantæ sit stultitiæ, esse pauperrimum, & aliorum industria niti, & velle videri suberbe doctum. *Hæc quæ in thesi ex manu-ductione Buchneri notare de auctoritatibus volui, fida mente condere debet cordata juvenus.*

§. 10. Ultimo & illud notandum; *Sæpius ex locis specialibus à Glorioso, facili, honesto, utili, necessario &c. modulos amplificationum peti.*

Sic Alexander apud Curtium milites hortatur (1) EX GLORIOSO: *Macedones tot bellorum victores, ad subigendam Asiam atque ultima orientis, illos terrarum orbis liberatores, emensosq; olim Herculis & Liberi Patris terminos, non Persis modo sed omnibus gentibus*

imposituros Jugum. (2) EX FACILI vix gladio futurum opus, totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse propelli. (3) AB HONESTO; Deum templa ruinis & ignibus esse deleta, urbes eorum expugnatas, fœdera humani divinique Juris violata. (4) AB UTILI; Thacas aciem hostium auro purpuraque fulgentem intueri jubet, prædam non arma gestantem, irent & imbellibus fœminis aurum viri eriperent. Tandem à NECESSARIO amplificat Darius apud eundem scriptorem. Si spes non subesset, necessitas tamen stimulare deberet; ad extrema perventum est, matrem meam, duas filias; Ochum in spem hujus imperii genitum; illos principes! illam sobolem regia stirpis! duces vestros regum instar vinctos habet.

CAPUT TERTIUM

DE ACUMINIBUS ORATORUM

§. 1. Acumen est ingeniosa & inexpectata locutio, sensuum Specimine, tam
contra-

*contrariorum gratissima pugna, a
ditorem ligans ac retardans.*

Ab acuminibus robur, decus & plausibile gratiā capiunt & argumēta rerū, & universus amplificationis apparatus; suntq; e tanto laudabiliora, quanto partes ipsæ *Subiectum* videlicet & *predicatum* subtiliori indagine, spiritu occulto, & amabili gratia se invicem vexant atq; arietant, ut telo acutiori auditorum mentes perfodiant.

§. 2. *Dividuntur in ea, quæ sunt supra naturam, contra naturam, præter naturam & juxta naturam.*

Supernaturalia adpellantur illa quæ ex revelatione constant, talia ea de Christo; *vagit in pannis & regnat in cælo, clauditur maternis ulnis, cui angusta sunt universa ætheris palatia*: item illud candidissimi vatum.

*Sponsa Dei patrisq; parens, & filia filij
Virgo nec absq; viro, mater at absque viro.*

Contra naturam sunt hæc acumina:
nuspiam est qui ubiq; est. *Quisquis* ama-
tur agit; *quisquis* amat patitur; prius gla-
dium vidit quam solem; fortior infans
 quam adultus. *Præter naturam* est
 illud in Dolabellam exiguæ staturæ
 hominem, gladium gerentem iusto
 longiorem, a Cicerone per jocum
 pronunciatum: *quis generum meum*
huic gladio alligabit? *Juxta naturam*
 varia habemus, eaque nunc per me-
 taphoram ut illud Ovari:

Anglorum portæ, sunt portus, mœnia
classēs,

Castra æquor, valli corpora, corda duces

Nunc per paronymiam; quale illud
 senatori adclamatum:

Grande senatoris tibi nomen adhesit, ò
ergo.

A senio nomen tale senator habe.

Nunc per ironiam, ut casta Penelope
 pro vulgari scorto. *Nunc amplia-*
tionem temporis; ita surdi audient, cœ-
 ci vi-

ci vident, claudi ambulant, in Evangelio dicitur.

§. 3. *Cavendum valde ne nimia sint crebra, inepta, & adfectata acumina.*

Ea enim contemptum potius quam gloriam pariunt: quem ut evitemus, sciendum est nobile ingenium requiri, ex quo fonte primo emanant; tum *Judicium solidum* quod discernere optime valet, quæ tempora, & personas, & ipsas res maxime decent. Accedit tertio *Lectio Philosophorum*, Ciceronis, Senecæ, Flori. *poëtarum*: Horatii, Martialis, ac è recentioribus Oveni & Massenii; quibus adde è paribus præcipue Nazianzenum.

CAPUT QVARTUM.

DE GENERIBUS CAUSARUM ET STATIBUS.

§. 1. *Genera causarum quemadmodum principalem scopum monstrant, quo collimare debent res & acumina è suis*

*suæ locis collecta, ita numero quoque
sunt tria: DEMONSTRATIVUM, DELI-
BERATIVUM, & JURIDICIALE.*

Philosophi nonnulli & Rhetores
ecclesiastici, quartum genus ni-
mirum DIDASCALICUM addiderunt,
& illud in explicatione thematis
tam simplicis quam conjuncti di-
cunt consistere. Hucque referunt
*sacras conciones, dissertationes Academi-
cas, tum quasvis legum interpretationes.*
Verum enim vero causam nullam
video, cur harum rerum tractatio-
nem adimant *Demonstrativo & De-
liberativo*? cur Oratoriam ad libel-
los tantum gentilium restringant?
Quæ tamen calculo Doctorum, &
sacras ac civiles continent oratio-
nes. Quibus ex æquo competunt
argumenta docentia, illustrantia,
amplificantia; quæ ad doctrinam,
probationem, expositionem spectant; Cō-
sidera indolentia & officia Declamatio-
nis Ecclesiasticarum est suggestu pro-
num-

nunciatarum, nonne accommodate eloquendo, laudant Deum & ejus opera, tum Christi beneficia? nonne dehortantur à peccatis & malitia? hortanturq; ad fidem, constantiam, & patientiam? nonne suadent honesta & dissuadent à vitijs & criminibus? nonne consolantur dejectos debiles docent, consternatos erigunt, animant vivificant. Et hæc talia in suo foro meditatur haud dubiè orator civilis; quamvis non pari intentione, & ex iisdem fontibus.

§. 2. *Ceterum Demonstrativum in laude & vituperio personarum, rerum & factorum occupatur, ob famam, exemplum, delectationem, respicitque tempus præsens.*

Personas commendabis α ab antecedentibus, stemmate, patria, parentibus. β à concomitantibus, bonis animi corporibus, fortunæ. γ . à consequentibus morte, luctu, quere-

la bonorum. FACTA extolles, vel vituperio adficiēs; ductis argumētis ab honesto, inhonesto; utili, inutili; facili, difficili; jucundo, injucundo. RES vario modo, pro indole & varietate illarum. Sic cœlum, stellæ, elementa, animalia, plantæ, gemmæ, lapides, regiones, flumina, montes, urbes, ædificia &c. sua admittunt encomia & elogiorum apparatus. Ad hoc genus spectant orationes *Natalitiæ, Panegyricæ, Gratulatoriæ, funebres, Insectivæ*: Quæ omnes ut hoc tempore usitatæ, ita floridiori dictione, amplificationibus & digressionibus cum iudicio exornandæ.

§. 3. *Deliberativum est quo suademus & dissuademus.*

Materia hujus sunt res possibiles, utiles, futuræ; cum de præteritis vana suscipiatur deliberatio. Huc spectant orationes *adhortatoriæ, dehortatoriæ, monitoriæ, conciliatoriæ*

ria, petitoria. intercessoria. Quæ ut in aulis maxime dominantur, sic gravitas rerum, quæ hic lucere debet, severiori stylo temperanda.

§. 4. *Genus juridiciale accusat vel defendit, ut conservetur justitia.*

Objectum ejus sunt lites præteritæ, & quidquid *justum* aut *injustum* tangit. Hujus loci sunt Orationes *expostulatoria*, *cominatoria*, *perimoniales*, *acusatoria*, *apologetica*, *jurgatoria*, *deprecatoria*. Et quoniam harum usus spectat curiam, ideoq; planum forensem sermonem & rationes firmas desiderant. Specimē hujus negotii extat apud Curt. lib. 6. c. 10. in actione Alexandri & Philotæ.

§. 5. *His simplicibus dicendi generibus addunt nonnulli mixtum quoq;.*

Commoti maxime temporum exemplis; nam Tullius in ea oratione, quam pro Marcello dixit, eruditè contemperavit ea, quæ sunt

& demonstrativi & deliberativi & judicialis generis; fallor tamen, an non in talibus orationibus unum clavum & gubernamen teneat, ceteræ digressionum vices obeant?

§.6. *Horum trium dicendi generum affectio STATUS appellatur, describiturq; principalis questio ex prima causarum profectione enata, summam totius rei continens, ad quam omnia argumenta collimant.*

Non accurate judicant, qui hanc doctrinam negligunt, quasi judicialibus tantummodo causis interserviant; cum tamen STATUS in omnibus locum adsignent scriptores gravissimi, Vossius & Kirchmajerus. Quintilianus quoq; aperte fatetur, *quamquam statum nonnulli ad judiciales tantum pertinere materias putaverunt. Quorum inscitiam, cum omnia tria genera fuero exequutus, res ipsa deprehendet.* Scilicet exempla ipsa contrarium ubertim docet. Neque status ad
eos

eos solos spectant quæ accusant & defendunt, verum etiam eos qui negant & adfirmant; sive ubi unus adferens, alter existit contradicens.

§. 7. *Status sunt quatuor Conjecturalis, Finitivus, Qualitatis, Quantitatis.*

Conjecturalis de facti indole conjectando fertur per causas & ratiocinationes, ut sciat quid factum sit nec ne, intentus est unicè in *voluntatem, facultatem, signa.* *Finitivus* nomen rei & facti explicat accusatorio & defensorio processu, nam ambobus sua reservatur pugnandi industria. *Quantitatis*, magnitudinem & exilitatem exponit injuriarum: sunt enim nunc minores vel majores; nunc verbales aut personales. *Qualitatis*, disceptat de rerum & factorum indole ac genio. Estque vel negotialis qui de re futura per deliberationes agit; vel judicialis qui præterita judicando, rationibus & scriptis ventilat.

CAP.

CAPUT QVINTUM.

DE AFFECTUUM TRACTANDORUM
ARTIFICIO.

§. I. *Imperium eloquentia & velut triumphalis laus in commotione affectuum cernitur.*

Qvamis apud ficos Stoicos parum proficimus hac civilitate; apud amœniora tamen ingenia gloriam inveniet: unde fit ut orationis sensus transfusus in animos auditorum eo exultante subsiliant: commiserante ingemiscant; orante mirentur; fremant invehente pollicente erigantur; horreant comminante; commendante diligant; irascente exardescant; ut existimes unum oratoris ingenium vel delatum voce, vel vibratum oculis, vel manu missum tot corporibus influere, tot regere, tot animare mentes quot Auditores; præsentes habet. Qvoddū, apte efficit; tot vulnera infligit, quot oculorum conjectus: tot tela intorquet, quot conatus vecis; toties palmam metit; quoties

ties manum movet, nec plura verba, quam victorias loquitur. Confer nunc fulminatum Esajæ, Amosi, Pauli, & ex Patribus Bernardi.

§.2. *Ipsi vero adfectus nihil aliud sunt quam motus animi, orti ex apprehensione boni vel mali, hominem adeo turbantes, ut de ijsdem rebus non eodem modo judicet.*

Consideratio harum Passionum pertinet in tantum ad *medicorum scholam*, in quantum valetudinis ex illis æstimantur commoda vel incommoda. *A nature rerum peritis* copiosius tangitur, in quantum illarum origo & indoles explicanda, quod felicissime persequutus est Chartesius in libro de Passionibus animæ, quæ in isto themate ipsa invidia nondum potuit culpare. Sed ab *oratore* ita ventilantur affectus, ut argumentis docentibus & ornantibus, majestatem, admirationem, gloriam,

am, ista concussione & motu superaddant. Inde qui *amant*, delicta negligunt, contra qui *odio ardent*, ista exaggerant: qui *concupiscunt jucunda*, bonitatem quoque includunt; At qui hac indole carent, aliis passionibus vexantur.

§. 3. *Dividuntur affectus in vehementiores & leniores. Illi quatuor numerantur* 1. Amor & odium. 2. lætitia & tristitia. 3. Spes & metus. 4. Ira & indignatio, unde æmulatio & invidia.

Ex mente Stoicorum totidem sunt animæ passiones. Peripatetici vero qui hos affectus, non extirpandos, sed moderandos ratione putabant, plures adhuc invexerunt. Sed ut hi ad prædictos reduci possunt, sic illorum exponere naturas & subdivisiones, oratori non incumbit, cum artificio affectuum commovendorum, unice maneat contentus.

§. 4. *III*

§. 4. *Ante omnia considerare debemus, rum quomodo affectus moveantur, deniq; quo pacto componantur.*

Letitiam movemus consideratione bonorum, quæ præsens fortuna repente suppeditavit. *Spem* erigimus si id fato divino contigisse dicimus, quod omni labore quæfivimus. *Dolorem* componimus argumentis doctrinalibus & svasorijs; iterum exaggeramus si futura mala, quæ ex hoc casu expectantur, graviter delineamus. *Metum* injicimus, si pericula publica & privata inspicimus, eorumq; magnitudinem exponimus. *Iram* concitamus quando atrocitatem facinoris, læsi innocentiam, lædentis malitiam, & damni diram faciem describimus. *Pudorem* incutimus, cum turpitudinem & inhonesta signa horridi facti exprimimus, *Amorem* conciliamus, si id velle videris; quod rarum, charum, utile ac jucundum erit Auditoribus: & sic de cæteri.

§.5. Ut doctrina affectuū melius illustretur, unum alterumve exemplum adponere placet, in quibus ista commoti non malè exprimitur.

Aristides ut Antonio Imperatori persvaderet urbem Smyrnam restaurare, miserabile ejus fatum ipsi per hypotyposin hoc modo ob oculos posuit. *Facet Smyrna ornamentum olim Asiae, Tui decus imperii, omnia sunt in cinere: clausus est portus, perierunt fori ornamenta; collapsa gymnasia; jucundissima urbs luctuosum facta spectaculum ruinarum. Et cada-verum tumulus olim floruit, nunc desolatam perflant zephyri: Ad quas voces cœlum intuens ingemuit Antonius. Etiam à modo rerum gestarum & ipsa velut facie affectus moventur: ita Virgilius*

*Volvitur Euryalus lecto, pulchrosque
per artus*

*Is cernor inque humeros cervix colla-
psa recumbit.*

Pur.

*Purpureos veluti cum flos succisus ara-
tro*

*Langvescit moriens lassoque papavera
collo*

Demisere caput.

Plurima talia exempla in Poëtarum scriptis habes. Nec calami Historicorū hos flores negligunt; Curtius prælium & ardorem pugnantium satis graphice descripsit Lib. 3. cap. II. Tum vero multum sanguinis fusum est; duæ quippe acies ita coherebant, ut armis arma pulsarent, mucrones in ora dirigerent. Tum demum promovebant gradum cum hostem prostaverant. Tum vero similis ruinae strages erat: &c. Oratorum quoque labor magno delectationis sensu in talibus luxuriat: Sic Gustavi Adolphi heroicos spiritus delineavit Ferrarius: Quis audito tantū magni Gustavi nomine, quo nullum unquam clarius in terrarum orbe fuit, non trepidet, atque animo linguatur, Etsiā si speciem ejus mitem sibi figuret, ponatque ante oculos,

D 2

faci-

faciem toto orbe secundam, oris ac
 corporis dignitatem etiam hostibus
 laudatam; auream cæsariem lactea cer-
 vice genisque fuscā; placidam lumi-
 num majestatem, frontis honorem, si pri-
 vato contigisset, imperio dignum: lacer-
 tos illos torosos, imperatorium statum
 gradumve, & cunctis agminibus super-
 minens celsæ proceritatis decus. quid
 si adspectum præliantis trepidè concipiat,
 concussum terribile motu cæsariem, non
 tam telorum quam oculorum ac minarum
 conjectum, & vel ante signa volitantem
 cogitet; vel inter confertissimos hostes qua-
 eunque incederes stragem, luctum, va-
 stitiamque inferentem. &c. Præpri-
 mis extat iræ & aliarum concus-
 sionum animi egregia descri-
 ptio in Argenide Barcl: & quidem
 sub persona Poliarchi: multa illa
 atque atrocia brevissimo tempore
 animo suo complexus est, quan-
 do in ista verba erumpit: Hanc i-
 gitur mihi gratiam retulit Hyannisbe, per
 mea, meorumque vulnera incolumis? Pa-
 tebam

rebam incautus venenis; ejus medicos ad-
 bibe-*b*am agritudini mea; sed noluit me
 perire, nisi antè contemptus, & coram
 violatus, non abjudicatam modò, sed fa-
 scinatam Argenidem in sui filii collo a-
 spicerem. Misisti me ad istius mortis
 atrocitatem, venefica? Hæ sunt literæ;
 hæc promissa, hæc concepta in penatum
 deorum auribus sacramenta? Stolidio-
 rem me, qui fidem expectabam in Afri-
 cæ. Sed non inulta fefelleris. Contra-
 habam tecum certamina, contrabam her-
 culè ad internicionem tue gentis. Quid
 cogito amens; & longorum solatiorum
 spem, tanquam victurus, sollicito? Non-
 ne vides quos perire illico, sed tecum
 oporteat? Ibo, & carnifici illi adimam
 spiritum, qui per meam victoriam Sar-
 dine regno potitus, etiam hymenæum oc-
 cupare non dubitat; & inverecunde Ar-
 genidi saltem ejus sanguine rubere fa-
 ciam. Tum malignum hunc senem,
 hanc larvam, hanc fabulam obtruncabo,
 priusquam ad auxilium ulli procurrant.

Simul ipsi Argenidi, Argenidi inquam. Hæsit miser in cogitatione decreti crudelis. Sed quid attinet virgini amanti sanguinem mittere? melius flagitii sui memoriâ, & meo vulnere morietur. Aperiam meum pectus, & ubi cruor exundabit, injiciam me totum in furiarum omen trepidanti. Nam nisi mori sic vellem, possem exire meos milites, possem hæc tecta incolumis in hostium capita effundere. Sed vivere nolo, si non reconciliari possim Argenidi. Sed illam Virgilianam descriptionem tempestatum, & insequuti naufragii, quæ existat lib. i. Æneid: præterire non licet ob structuram mirabilem, tum affectuum vehementem concussionem; sic autem canit Poëta

----- *Venti velut agmine facto
Qua data porta ruunt & cerras turbi-
ne perflant
Incubuerem mari, totumq; à sedibus imis,
Una Euroq; notusq; ruunt, ereberg; procellis
Africus, & vastos volvunt ad littora flucto.*
Inse-

Insequitur clamorq; virum stridorq; ru-
dentum.

Eripiunt subito nubes cælumq; diemque
Teucrorū ex oculis: Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus
æther:

Præsentemq; viris intentant omnia mortem;
Extemplo Aene solvuntur frigore membra:
Ingemit, & duplices tendens ad sidera
palmas.

*Talia refert: O terque quaterq; beati,
Quis ante ora patrum, Troja sub mœ-
nibus altis*

Contigit oppetere ——— &c.

Talia jactanti, stridens Aquilone procella,
Velut adversa ferit fluctusq; ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora abertit undis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus
æqua mons.

*Hi summo in fluctu pendent; his unda
debiscens*

*Terram inter fluctus aperit, furit aestus
arenis.*

Tres Notus abreptas in saxa latentia
torquet, tres

_____ tres Eurys ab alto

In brevia & Syrteis urget (miserabile visu)
Illiditq; vadis, atq; aggere cingit arenæ.

Vnam quæ Lycios, fidumq; debebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens à vertice Pontus
In puppim ferit: excutitur, pronusque
magister (ibidem)

Voluitur in caput, ast illam ter fluctus
Torquet agens circum, & rapidus vorat
aquore vortex.

Apparent rari nantes in gurgite vasto,
Arma virum, tabuleq;, & Troja gaza
per undas

Jam validam Ilionei navem; jam fortis
Achata,

Et qua vectus Abas, & qua grandævus
Aletbes

Vicit hyems: laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq; fa-
tiscent.

Vides, Ait. Cl. Scefferus in notis ad
hanc locum, ut ad veritatem rei omnia hic
oculis subijciantur. Jam primum cun-
cta plena sunt tumultus. Miscentur ven-
ti, flu-

ti, fluctus, clamor hominum, fragor navigatorum, uti solet in periculo & magno & improvise. Deinde est in tota oratione horror, & stridor; unde vis ventorum & fluctuum inter se pugnantium concursus, & navigatorum fragores velut auribus percipiuntur. Quam autem miserabilis est ista navium jactatio, dispersio, solutio: & tabularum hominumque mixtim fluitantium lamentabile spectaculum? Est & in compositione non leve artificium τῆς ἐρεγγείας. Tale illud: *una Euræque Netasque ruunt*; item: *Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum*. Item: *hi summo in fluctu pendens, his unda debissens terram aperit*. Nil profecto incitatus hic dici potest. Denique in ipsis vocabulis, quam omnia convenientia? Quam volubile illud *volunt*? quam signatum illud *ruunt*? putes in lapsu strepitum & tumultum audire. Quam grande actimendum illud *præruptus*? Quantum facit motum litera R in isto: *creberque procellis Africus*? item: *stridens Aquilone procella*? quantum vero sonum in istis; *Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum*? At in his, *crebris micat ignibus*

bus æther, putes hiatum aëris cernere, ipsasque fulgurum ignes claritatis summæ, quæ in E & I vocalibus inest, oculis deprehendere. A & V rebus tristioribus conveniunt. Hinc istud *eripiunt subito nubes calumg*; item, *insequitur cumulo praruptus æquæ*. S. ventum indicat cum sono. Igitur habes in istis: à *sedibus imis Euræque Notusque*. Ad postremum omnia sic sunt expressa inventione, ordine, verbis, ut ne pictor quidem penicillo melius, aut coloribus possit.

§. 6. *Leniores affectus*, vulgo *ἡσυχ*, cernuntur vel in oratore, vel penes Auditores.

In oratore fulgebunt *prudencia, probitas, benevolentia*. In Auditoribus hebenda ratio virtutum, vitiorum, dignitatum æteturum & fortunæ. Ita, in DEMONSTRATIVA generis materiis, lætitiā urgemus & gratiam. In DELIBERATIVI, metum, fiduciam, pudorem & impudentiam. In JURIDICIALIS, iram, lenitatem, amorem, odium, ingignatio-

tionem, invidiam, misericordiam. Atqui ut sine hoc artificio sicca & jejuna est omnis dicendi svada. Ita cavendum sedulo ne inepta, ridicula & sordida evadat illa commotionum sollicitudo, scenicis gestibus plena, plena ineptiarum.

PARS SECUADA,

DE DISPOSITIONE CAPUT UNUM.

Totam ejus ideam monstrans.

§. 1. Dispositio est rerum, jam magna industria inventarū & collectarū, juxta suas partes, curiosa & nobilis distributio.

Catena omnium gratiarum & pulchritudinis mater, & condimentum ingeniorum amabile est *dispositio*; sine quâ squaler copia verborum, acuminum nitor & rerum dicendarum ubertas; Unde magus Scaliger præclare scripsit, *Illud quo nihil vel in animo, vel in opere sapientis admirabilius est, ordinem dico: sine*

sine quo natura exstare non potest. Nihil enim absque ordine vel meditata est, vel effecit illa.

§. 2. *Est autem dispositio alia naturalis, alia arbitraria, alia artificialis.*

Naturalis, quando materia, quæ explicari debet, juxta naturæ leges elaboratur; ita si quis vitam hominis conatur describere, per ætatum gradus omnino ambulabit. *Arbitraria* tantum animi exercendi causa ab eruditis eligitur. Ita Scuppi⁹ in orationibus de *opinione & nobilio*; Erasmus in encomio Morias varietatis, utilitatis & acuminis gratia luserunt. *Artificialis* juxta normam certam res dispensat; & hanc nos hoc loco maxime spectamus.

§. 3. *Ejus vero partes sex sunt; exordium; Propositio; Narratio; Confirmatio; confutatio & Epilogus.*

Ex hisce *Propositio & confirmatio* sic sunt necessariae, ut nunquam abesse possunt: Reliquæ, nec in omni-

in omnibus orationibus occurrunt, nec quando se insinuant, eodem ordine disponuntur, & exempla scriptorum copiosè docent.

§. 4. Exordium est prima pars orationis, animos auditorum incitans ad audiendum.

Hoc est vel *generale*, quod diversis materiis accomodari potest: vel *speciale*, quod ob notas proprias, pluribus aptari non decet, nisi per crines trahatur sordide. 2. *Obliquum*, quando animus auditoris per ambages circumducitur, ut proloquium illud Heinſianum, præmissum laudibus Pediculi: Vel *rectum*, quod aperte accingit se rei dicendæ. Ceterum, *cause finales* exordiorum sunt benevolentia, attentio, docilitas. *Affectiones*, brevitās, splendor, aptitudo ad materiam. *Fontes*, fere singuli argumentorum loci interni & externi.

§. 5. Propositio est altera & præcipua orationis pars, quæ summa rei contenti, de qua est dicendum.

Hæc

Hæc est (1) vel *expressa*, cum clare denunciatur quæstio venti-landa; vel *occulta*, cum per cuniculos tandem emergit. (2) Vel *simplex*, quæ orationis cardinem ad unum momentum refert; aut *composita*, quæ thema propositum in plura membra distingvit. Sed omnis propositio erit *plena*, nihil negligens eorum, quæ ad principem causam cognoscendam spectant; tum *clara & evidens*, ne auditorem aut nube allegoriarum, vel alia obscuritate confundat.

§. 6. *Narratio est tertia orationis pars rem ut gesta est commemorans, additis circumstantiis quis? quid? ubi? quibus auxilijs? Cur? quomodo? quando?*

Hæc est vel *vera*, de cujus fide non dubitatur; ut acta historica singularia. Vel *quasi vera*, ut parabolæ & visiones. Vel *Ficta*, ut fabulæ. Virtutes narrationis sunt,

sunt, brevitās, planitas, probabilitas.

§. 7. *Confirmatio est quarta Oratio pars, quæ Propositionem rationibus & amplificationibus roborat & communit.*

Est hæc vel *simplex*, quæ in probando & amplificando occupatur, vel *composita*, quæ confutationem etiam ubi opus est annectit. Virtutes ejus sunt (1) dirigere argumenta ad scopum; 2. per Entymemata argumentari. 3. dilatare orationis corpus idque exornare variationum, descriptionum, & sententiarum pulcherrima mixtura. 4. Digressiones inspergere Politicas, acutas, nitidas, in quibus tamen delicatissimus modus servandus.

§. 8. *Confutatio quinta orationis pars, falsam thesin infirmans rationibus partim depulsoriis, partim resolutionariis.*

Idque

Idque hoc processu, 1. singula adversarii argumenta in ordinem collocabit. 2. genus argumentationis observet, inque eo falsitatem notabit. 3. firmiora tela opponet. 4. Conclusionem adversarii contraria syllogismi conclusione debilitabit. Ab oratore hæc peragenda sunt artificio non logico sed tecto, stratagematibus acutis, denique concentu rerum & verborum ampliori.

§. 9. *Peroratio est sexta orationis pars, concludenti modum ostendens.*

Epilogus est vel *successivus* & *nitidior*, vel *abruptus* & *contumacior*. virtutes hæ sunt: 1. repetenda, breviter optima ex iis quæ hæcenus dicta sunt. 2. addenda vota & actiones gratiarum, si materia postulat, idque verbis efficacibus, dicendi genere florido, sententiis concitatis, ut impressus auditorum mentibus aculeus inhærescat.

PARS

PARS TERTIA,

DE ELOCUTIONE

CAPUT RRIMUM.

De Elocutione universim,
& scorsim de Elegantia, vari-
atione, Differentia verborum,
tum peregrinarum vocum
usu.

§. I. *Elocutio est rerum inventarum & dispositarum per decentia verba, sententias electas, acumina penetrantia, florida expositio ad persuadendum.*

Post inventas res, quarum cognitio in solidum prudentiæ & ingenio est adscribenda, de elocutione laborabit eloquentiæ candidatus, quæ exercitatione crebra sic roboratur, ut possit & disertè & ornatè & copiose de omnibus rebus ita verba facere, ut, quæ loco, quæ tempori, ubi & quando dicendum,
E quid

quid postulat personarum gradus & dignitas, de quibus, & ad quos dicat, sapienter dispiciat. Nam pro conditione horum omnium, alia & alia figura utendum est. Enimvero de parvis amplissimè perorare, & de maiestate regum & regnorum summis dicere, stultitia est.

§. 2. *Ut universam elocutionis ideam facillime capias, adverte animum ad decem hæc requisita, quæ indolem ejus non male declarant.*

Inter hæc primum locum tenet *Elegantia*; secundum *Variatio*; tertium *differentia verborum*; quartum, *consideratio vocum Romanarum, derivatarum à græcis*. Quintum *dignitas* lucens in tropis ac figuris. Sextum *Compositio*. Septimum *notitia scriptorum*. Octavum *Stylorum discrimen*: Nonum *Exercitiorum ordo & varietas*. Decimum *Analysis* oratoria; hisce singulis bene & fundamentaliter

mentaliter cognitis, de elocutionis natura aliquo modo constabit: quæ vero desiderantur, ea, jugi lectione & acri judicio, ex omnis evi scriptoribus supplenda.

§. 3. *Elegantia est primum requisitum elocutionis, in verbis tum singulis per se, tam collatione cum aliis, latine lingvæ puritatem & evidentiam conservans.*

Puritas id potissimum suo jure postulat, ut primo ipsa vocabula in se & sua natura considerata sint propria, usitata, latina, nitida; fugit autem impropria, barbara, peregrina, obsoleta, sordida, à Romani oris castimonia longè remotissima. Deinde ut conjunctio singularum vocum concordet cum usu rectè & accuratè loquentium. Neque enim sufficit ut verba separatim spectata sint latina, verum etiam, ut tota junctura rectè cohæreat. Sic *verberare* latinum est, *aliquem* item,

super pariter, finem etiam : sed verberare aliquem super finem, pro prosternere & arietare, nemo, nisi cum risu intelligentium, scripserit. Perspicuitas vero amat & sectatur facilitate simplicitatem, veritatem, relegatque ex doctorum subselliis obscuritatem quocunque demum titulo irrepit, sive per allegoriarum laqueos, vel amphibolias sophismata, aut trajectionem inordinatam verborum, tum affectati laconismi ridiculam ostentationem, aut consimilem nogarum apparatus. Enimvero optimus juventutis & doctor, & director est, penes quem, paritas & perspicuitas, in una sede morantur.

§. 4. *Alterum elocutionis requisitum est variatio, quæ singulas variande orationis vias ostendit.*

Ea fit aut Grammaticæ, vel Logicæ aut Rhetoricæ. Grammaticè iterum quatuor modis 1. Per enallagen, quando nomen mutatur in verbum:

bum *Plato est Philosophorum sapientif-*
simus: Plato singulos Philosophos sapi-
entia antecellit, Adjectivum in sub-
stantivum; Plato quæ ceteris est vir
summe sapientie. Activum in
Passivum; à Platone reliqui vincun-
tur sapientia. 2. Cum casus numeri, gra-
du permutantur. Sic Christus ho-
minum sanctissimus. Christi emi-
nentia jure habet elogium San-
ctissimi: Gloria manet Christo
sanctissimo; angeli venerantur
Christum sanctissimum: O Chri-
ste quam ingens & mirabilis tua
sanctitas. Gentes benedicentur à
Christo, in ejus sanctitate. 3. Cum
vocula ejusdem significationis aliud pro
alio ponitur. Ut domus, ædes: Pe-
riculum, discrimen: Gladius, ensis:
Diligens, navus, impiger. Sic Curt:
ubi intravit animos pavor id metu-
unt, quod primum formidare cæpe-
runt, notabili variatione & in una
periodo dixit: item alibi; Lydiam

cepisti, Syriam occupasti, Perfidem tenes, Bactrianos habes in potestate, Indos petisti. Putabat quippe scriptorum florentissimus, ad cultum orationis & concinnitatem pertinere, in tantilla expressione, vocem eandem non temerè repetere.

4. Cum personæ, tempora, permutantur, vel verba quæ ad finem habant sensum connectuntur. Ut in illa Curtiana descriptione: Persarum *erant*; Barcanorum equitum duo millia *fuere*, Medi *habebant*; perditum decem millia *sequabantur*; Armenii XL. millia *miserant*: Hyrcani sex millia *expleverant*. Derbices XL millia *armaverant*: Hos duo millia equitum *comitata sunt*; A Caspio mari pedester exercitus *venerat*: ignobiles Asiæ gentes *duplicem paraverat*. Vides copiam tibi imitandam, ut declines tumidam inopiam.

§. 5. *Logica variatio decurrit per plerosq;
inventionis locos, quamvis hæc sit com-
mutatio rerum magis quam verborum,
ut docte docet Buchnerus.*

Sic *Definitivum* mutatur in *De-
finitionem*; Rex, imperii caput. To-
tum in partes, Logica, ratio inven-
endi, disponendi, argumentandi or-
dinandi. Interdum permutantur con-
traria, est absolute doctus, est nihil
minus quam eruditus, & sic de cæ-
teris.

§. 6. *At Rhetorica variatio omnes splen-
dore, acumine & gratia superat. Fitq;
illa, per troporum & figurarum varia-
biles ideas.*

Exempla habebis tum in vocibus
separatis; sic panis ceres; vinum Bac-
cus; Historia Livii, Livius, sceleratus
scelus &c. Tum in *themate integro* quod
hunc in modum illustrat Neuhusius,
Sit popularis formula: *Tua epistola
me admodum delectavit.*

Tropice sic variatur.

Ex Met: Causæ, *Tua manus mirificam mihi attulit voluptatem.*

Ex Met: Materiæ: *Tuo sermone & verbis admodum sum commotus,*

Ex Mer: Effecti: *Tua paterna svasio fecit ut admodum gestirem;*

Ex Met: Subjecti; *Tuis ex chartis mirificam cepi letitiam.*

Ex Met. adjuncti: *Tua scriptio magnam mihi voluptatem ingessit.*

Ex Ironia. *Tue me scilicet gravi adficere molestia solent.*

Ex Metaphora. *Tue me literæ magna perfuderunt lætitia, refecerunt, recrearunt.*

Ex Synec: partis: *Salutatio tua grata imprimis mihi fuit, & amicorum oculos oblectavit.*

Ex Synec: generis: *Tua oratio, Tuus dicendi stylus, me multum adfecit.*

Ean-

Eandem hanc sententiam Figurare sic potes variare,

Per exclamat? ô summam & incredibilem literarum tuarum delectationem! ô gratiam multis verbis efferendam! ô voluptatem amabilem!

Per Epanorthosin; literæ me tuæ delectarunt: Sed quid dico eas me delectasse? imo tantam mihi voluptatem adtulerunt, quantum nullis adsequi verbis possum.

Per Apostrophem: Tantam esse in literis tuis voluptatem, ut me plurimum delectarent? Vos testor oculi mei, quibus præ lætitia lachrymæ exciderunt.

Per prosop: Literæ Tuæ tacitè me rogare videntur, ut seposito animi dolore lætarer.

Per addubitat. Quid dicam de tuis literis? quid sentiam? negem il-

las jucunde scriptas? negem illas magnam mihi voluptatem attulisse? non est hoc ingenii mei, non amoris.

Per communicationem: Ex quo fonte haufisti istos jucundæ voluptatis succos? num eos ex dulci gratiarum sinu habes? num Charites atticos pectori tuo lepores instillarunt? profecto divinus Vir est, qui dubium amicum tam duci voluptas sensu afficis.

Per occupat: Scio multos fastidire fideles amicorum monitiones. Sed ô mentes amentes, quas non adficiunt, non delectant, non commovent bene monentium consilia.

Per confessionem: Contemnant alii, si ita placet, salutare amicorum monitiones, at me ita illæ delectant, ita reficiunt, ut nihil placeat magis.

Hoc

Hoc modo omnes sententias, omnes formulas, omnia præclare dicta tropicè & figuratè variare potes, si tantummodo labori & tempori volueris aliquid impendere.

§. 5. *Tertium elocutionis requisitum, consistit in exacta notitia genuine significationis vocabulorum, quæ quandam adfinitatem videntur habere; ne per abusum confundantur.*

Hoc suo tempore acerrimo judicio examinavit Cicero. Sequutique illum viri in eloquentia curiosissimi; idque ea maxime de causa, ut conservetur germana latini sermonis proprietas. Ut autem hæc res eo evadat evidentior, placet eadem quibusdam exemplis, ex Massenio desumptis, illustrare.

Ægrotatio corporis, ægritudo animi est. Anima est quæ vivimus, animus quo volumus & intelligimus; mens quo penetramus in abdita. Agimus gratias verbis, referimus opere, Mira-

Miramur opera, admiramur virtutes. Assentamur verbis, adulamur servitio, blandimur tactu. Comes in via, socius in negotiis, sodalis in voluptuariis. Claritas luminis, claritudo generis est. Decus honoris est; decor formæ, decorum actionis. Exemplum sequimur Exemplari imitamur. Fama rei antiquæ, rumor rei novæ, & plerumq; incertæ. Fleamus tacitis lachrymis, ploramus voce, ejulamus clamore muliebri, lamentamur dolorem exponendo simul; gemimus tantum suspirando. &c. confer Ausonium Popma, de differentiis vocum latinarum satis copiose differentem.

§. 6. Quartum requisitum consistit in observatione vocum latinorum, derivatarum à fontibus grecorum.

Tales hæ sunt; *Abax* ἄβαξ ἀκος, mensa pro vitris & calculis. *Abolla* ἄβολλα. *Aër* αἴρ. *Ather* αἶθρ. *Ager* ἄγρος. *Agnus* ἄγνός. *Albus* ἄλφός. *Aloë* ἄλοη. *Amphibi*

phibion ἀμφίβιον. Amygdalum
 ἀμυγδαλον. Ancora ἀγκόρα. Ani-
 sum ἄνισον. Anethum ἄνηθον. An-
 nus εἶνος vel ἔννος. Antrum ἄντρον.
 Ara ἄρα; Argilla ἄργιλλος, Aula
 αὐλή. Austerum αὐσηρός. Axis
 ἄξον. Biblia βιβλία βιβλός. Bos
 βῶς. Brachium βράχιον. Bravium
 βραβεῖον &c. Plura exempla non col-
 ligo, quoniam Massenius in Palestra
 styli, prorsus eruditum catalogum
 talium verborum concinnavit, quem
 lector potest consulere.

CAPUT SECUNDUM

De dignitate, & quidem ea
 parte, quæ cernitur in tropis e-
 orumque affectionibus.

§. I. Quintum elocutionis requisitum in
 Dignitate jam supra posuimus, hoc est
 exornatione verborum, jam ad alias
 significationes aptè translatorum; jam
 in-

*inter se concinne dispositorum; und-
emergit præclara consideratio Tro-
porum & Figurarum.*

Ut amplissimum illud æthere-
um spacium, ab istis latè lucenti-
bus stellarum lampadibus illustrem
speciem & splendorem capit: sic
Regina rerum ELOQVENTIA, à TRO-
PIS ornamenta & lumina; à FIGU-
RIS pulchritudinem, ivavitatem &
pompa acquirat; proinde de iis
hoc loco visum est agere.

§. 2. *Tropus sive translatio, est vocis à pro-
pria significatione in aliam cum vir-
tute & emphasi immutatio.*

Inventum est hoc locutionis
genus, duas maximè ob causas: pri-
mò *necessitatem*, ut defectus vocabu-
lorum hoc modo suppleatur. Se-
cundò *ornatum*, quo enim magis his
abundat oratio, eo floridior appa-
ret. Hinc Cicero: *ut vestis frigo-
ris depellendi causa reperta primo, post
adhiberi capta est ad ornatum etiam cor-
poris*

potis & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopie causa frequentata delectationis.

§. 3. Tropi sunt quatuor, METAPHORA METONYMIA, SYNECDOCHE, & IRONIA.

Aristoteles ævo præter metaphoram tropus non erat alius: postea vero cum Rhetores sequentium temporum, in naturam, rei penitus cœperunt inquirere, tres alios addiderunt, idque, ut ego puto, ex fundamento nequaquam debili. Enimvero ex loco comparatorum est methaphora. Ex loco consentaneorum metonymia. Ex dissentaneis Ironia: ex ortis synecdоче, ut nunc videbimus.

§. 4. Metaphora est tropus, quo verbum à significatione propria transfertur in alienam ob similitudinem.

Ex loco comparatorum surgit hic tropus E. G. *prata rident*. Hic *risus* qui proprius est hominis tribuitur *campis*, dum floribus luxuriant,

riant, & amœna gratia oculos spectantium delectant. In *Metaphoris* hoc observandum. 1. ut à rebus ducantur grandibus, divinis, cœlestibus, elementis, meteoris. &c. 2. Ut involvant hyperbole tale, quod rebus inanimatis sensum attribuit & actum. 3. sint graves, verecundæ, rariores & stimulosæ; non ineptæ, lascivia turgidæ, duræ, vulgares, sordidæ.

§. 4. *Metonymia sive Hypallage, est transductio nominis ex rebus sibi indicem connexis.*

Ex consentaneis oritur hic tropus. Fitque 1. quando efficiens pro effectu ponitur, ut Ceres pro floribus & pane; Baccus pro vino, hi enim frugum vinique auctores Veteribus bredebantur. 2. Cum voce *materiae* significatur *materiatum*: ut si *gladium, cultrum, vomerem; ferrum, dixeris*. 3. Cum Effectum pro Efficiente notatur; ut *mors pallida, senectus pigra*

pigræ, adolescentia hilaris. 4. Cum continens usurpatur pro contento; ut si *benè moratas urbes dixeris, pro civibus benè moratis.* 5. cum possessor pro re possessa accipitur, ut *Ucalegon ardes pro domo ejus.* 6. Cum Adjunctum rei, pro ipsa re ponitur; ut *toga pro pace, cujus signum erat: sceptrum pro regno.*

§. 5. *Ironia est tropus, quo voce contrarii, contrarium significatur.*

Ex dissentaneis oritur hic loquendi modus. 1. Cum voce disperati significatur disparatum, ita *liberalis pro prodigo: pulcher pro deformi: Lupus pro cane.* 2. Cum voce adversi significatur adversum; ita *Bonus vir pro pessimo; diligens pro negligente, præclarus custos ovium, lupus.* 3. Cum voce relati significatur correlatum; *Dominus pro servo; Præceptor pro discipulo.* 4. Cum voce privationis designatur habitus, & vice versa; ita *cæcitas pro visu; pau-*

pertas pro divitiis; pulchrè sapiens pro stolido. 5. Cum voce contradictorii significatur contradictorium: ita egregiam laudem mereri dicitur qui nullam commeruit. *Habere ingenium, qui nullo judicio & memoria est præditus.*

§. 5. *Synechdoche est tropus, qui voce partis totum; & voce totius, partem significat.*

Ex loco ortorum natus est hic tropus; amatur vehementius à Poëtis quàm Rhetoribus, quia copiam magis quam ornatum suppeditat; sola tamen raritate aliquando placere potest. Fit autem *synechdoche* 1. quando genus pro specie, ut *quadrupes pro Equo*: vel species pro genere, ut *sabellicus sus*, pro quolibet porco ponitur. 2. Pars essentialis pro integrali locatur, ut *anima pro homine*, hinc illæ locutiones, *septuaginta anime profectæ in Ægyptum: anima mea, ad te clamat.* Vel integralis

lis pro essentiali; ut *teetum* pro domo, *prora* vel *puppis* pro navi, *mœnia* pro urbe; *caput*, *oculi*, *pectus*; pro homine.

3. Vel pars naturæ pro tota intelligitur, ut *Carolus* *spelunt*, pro corpore.

4. Vel denique cum numerus unus pro alio substituitur, ut *Romanus* *prælio victor*, id est *Romani*. *Oratores visi sumus*, grandius pro *visus sum*.

§. 7. Circa troporum doctrinam hæc cautela observanda est, ut rari sint; perspicui, denique solennes & fulgidi.

Miramur merces, quas ex americano orbe advehunt mercatores; tñ aromata, quæ inenarrabili medendi efficacia pollent; tum gemmas, quæ pondere aurum, præstantia margaritas, colorum varietate superat quidquid elegantia mundi speciosè jactat. Æquè delectant curiosos lectores emblemata troporum, quæ rara gratia se insinuant. Claritas autem adsit & evidentia, ne scriptionem, quam il-

luminare debent, obscuram & squalidam faciant. Tum majestatis pompa, munda tamen ea & venusta, ut intellectum solenni imagine impleant, lætificent, rapiant.

§. 8. *De iis, quæ vulgo inter affectiones Troporum referunt, nimirum Allegoria, Cathachresi, Metalepsi & Hyperbole. Tum quæ speciebus troporum addunt, anatonomasia ac lito-tes, sic sensio.*

ALLEGORIA tropum sub eodem sensu continuat, idq̃ diligenter caver, ne infinita similia confundat, tum enim ridicula evadit; nec dicendum tibi est; *ut sementem feceris, ita capies pisces: sed ut sementem fecerit, ita fructus colliges.*

CATACHRESIS inusitata duritie à communi sermonis usu deflectit: ut *vultus præclara minantis, hoc est promittentis, gemmare vites, ædificare naves.*

HYPERBOLE nimio excessu, & audacia veritatem superante, luxuriat: idq̃

idque jam augendo; ut *ferit aurea sidera clamor*. Jam minuendo, ut *vermis sum, non homo*. Omnes hi frustra à metaphora separantur. METALEPSIS vero cum audacior traductio sit ex remote sociatis; ut *post aliquot aristas*, id est *astes*: Ad metonomiam spectat. At ANTONOMASIA dum commune aliquid à genere, patria, aut artibus desumptum adhibet loco proprii; ut *Anchisiades pro Ænea*: *Mantuanus vates pro Virgilio*: *Philosophus pro Aristotele*: vel proprium loco communis usurpat; ut *Cræsus pro divite*; *Codrus pro paupere*; *Venus pro formosa*; *Cretensis pro mendace*. Hæc inquam *antonomasia*, cum vel genus pro specie, vel contra usurpet, male segregatur à Synechdoche. Idem de LITHOTE quæ minus dicit & plus intelligit, judicandum.

CAP.

CAPUT TERTIUM.

DE FIGURIS ET EARUM APPARATU.

§. 1. *Figura est modus loquendi solennior, rectam & simplicem dicendi rationem, in speciem atq; habitum efformans atificiofum.*

Vidimus dignitatem in tropis; jam & eam considerabimus, quam ex schematibus habere possumus formularum excellentiam. Hoc enim cultu oratio multum enitescit, quasi bysso & purpura vestita. Natæ sunt figuræ cum ipso sermone humano, quas temporum progressu, doctorum observatio, artis cote, nitidius perpolivit. Atqui cum oratori incumbat & docere, & movere, & delectare; mediis itaque ad obtinenda hæc ipsi opus erit; quæ copiosè ex doctrina figurarum habet. Quod ipsum his verbis innuit communis noster præceptor Fabius: *Omnia illa qua sunt alteriusmodi lumina, adeo sunt virtu-*

*Virtutes orationis, ut sine his nulla intelligi
verè possit oratio. Nam quomodo iudex do-
ceri potest, si desit illustris explanatio,
proposito, finitio, sejunctio, expositio, sen-
tentia apta, conclusio, pramunitio, simi-
litudo, exemplum, digestio, distributio?
quid vero agit omnino eloquentia, detra-
ctis amplificandi minuendiq; rationibus.*
His Quintilianus circa finem, ad
omnia dicendi genera ea aptavit,
quæ in frontispicio ad facundiam
forensẽ restringebat: Commenda-
vit credo industriam advocatorum
in Romana curia, quorum scientia
erat vastissima. Sæculis vero poste-
rioribus, neglecta sunt talia iugenia,
electiq; sæpius in procuratores
causarum, inepti, indocti, ridiculi, ju-
ris & æqui longè imperitissimi.
Sive hæc fuit factorum iniquitas; si-
ve provinciarum infelicitas; sive an
amaverint similes labræ lactucas?
non nunc est locus disquirendi; solli-
citæ ea de re erunt publicæ regno-

rum querelæ, nos enim illud agimus, quod nostrum est.

§. 2. *Dividuntur Figure in tres classes; Quarum Prima schemata dictionis habet: Secunda sententiarum explicat: Tertia exponit figuras amplificationum.*

Primum illud figurarum genus, harmoniam vocum procurat, ipsamque orationem tamquam regia vestra ad extra ornat, totum comparatum ad docendum & delectandum. Figure vero sententiarum, gestum orationi & motum addunt, interiores fibras & nervos concitant, venas deniq; sermonis sanguine implent, ad persuadendum unice intentæ. At amplificationum schemata, orationem verbis & rebus simul ditant, grandibus modulis locupletant; hæc in omnem partem, gladiatorum instar se versant, pungunt, verberant, impellunt, lacerant, triumphant, victoriamq; extorquent.

§. 3.

§. 3. *Figura dictionis sive verborum, e-
locutionem efformant vocibus jucun-
da emphasi Et svari sonorum repetitio-
ne inter se concinne resonantibus.*

Continet prima hæc figura-
rum classis quatuor & viginti fere
species, quas in hunc ordinem col-
ligimus:

1. *Ἀναφορά* sive repetitio, eandem
vocem in initio sæpius iterat: Ex-
emplo hanc declarat Cic. in Cat.
*nihil te nocturnum præsidium palatii, ni-
hil urbis vigilie, nihil timor populi, ni-
hil consensus bonorum, nil ora vultusque
moverunt.*

2. *Ἐπανάληψις* sive *Ἐπιστροφή* est re-
petitio ejusdem vocis in clausulis,
ut, *Pænos populus Romanus justitia vicit,
armis vicit, liberalitate vicit* ita Plau-
tus alibi sciolos describit: *Qui o-
mnia se simulant scire, nec quidquam sci-
unt. Quod quisque in animo habet,
aut habiturus est, sciunt. Id quod in
aurem Rex Regina dixerit, sciunt. Quod*
Fune

juno fabulata est cum Jove, sciunt. Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen ii sciunt.

3. Συμπλοκὴ five complexio, in principio simul & fine easdem voces repetit. ut, *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi, suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit, idem Rullus.*

4. Ἐπανάληψις five conduplicatio, est repetitio ejusdem vocis in initio præcedentis & fine sequentis sententiæ; sic Juven: *crescit amor nummi, quantum ipsa pæcunia crescit;*

5. Ἐπίτευξις est conduplicatio-
nis species, cum vox in principio continuè repetitur, ut in isto apud Elajam trisagio, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Zebaoth.* Item illud Christi; *amen amen dico vobis.* Sic & Poëta.

O cives, cives, quærenda pecunia primum.

6. Ἐπανάδοξ itidem conduplica-
tionis pars, jam in principio &
me-

medio jam in principio ac fine geminat voces. ut; *quid Cleomenes facere potuit, quid inquam Cleomenes facere potuit*, Item, *nec sine sole suo lux, nec sine luce sua sol. Nox brevis nimis, ab nimis brevis nox.*

7. Ἀναδίπλοσις reduplicatio, repetit eandem vocem in fine præcedentis, & initio sequentis sententiæ. Sic. *virg. Ecce Dionæi præcessit Cæsaris astrum, astrum quo segetes gauderent.*

8. κλίμαξ seu gradatio, fit quando repetitis quibusdam, ad alia velut gradatim pergit oratio. Ut *Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit.*

9. Πολύπτωτον idem verbum variato casu repetit. ut; *pleni omnes libri, plenæ sapientum voces, plane exemplorum vetustas.*

10. Πολυσύνδετον copulit, &, quæ, tum, qua, aut, vel, abundat. *Me præ ceteris & colit, & observat, & diligit.*

11. Παρονομασία five agnominationo, parva verborum immutatione, in aliam sententiam orationem detorquet: ut; *nunquam satis dicitur, quod nunquam satis discitur. Ethicus vitiorum medicus.*

12. Ὁμοιόπλητον five similiter cadens, simili sono casus terminat: ut, *si fueris quarum, divisor particularum; hanc noris artem, meliorem selige partem.*

12. Ομοιοτέλειον five similiter desinens, unius generis sono terminat periodos verborum: ut, *si malo fecisti, modo respice vulnera Christi; flecte genu, plora, Christum reverenter adora.*

14. Ἀντανάκλασις, vocem eandem, sed in diversa significatione repetit, ut, *quid facies, facies veneris cum veneris ante non sedes, sed eas, ne pereas, per eas.*

15. Πλοκή eandem vocem bis ponit, hic personam ibi qualitates notans. ut, *Lutherus fuit Lutherus, Nemini fuit Nemini.*

16. *μερίφρασις*, pluribus verbis orationem circumscribit & dilatat; sic, *Dolabello apud soret: spondam interiorum regie lectica Nicomedis stabulum; fornicemq; Bithynicum appellavit Cesarem.*

17. *Συνορμησία* verba idem significantia conjungit; ut *abiit, excessit, evasit, erupit.*

18. *Ἐξερχασία* congregat sententias idem significantes. ut, *Quid tuus ille Tubero in asie pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro perrebat? quis sensus erat armorum tuorum? que tua mens, oculi, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas.*

19. *Ἀντιθεσις* verbum verbo pari virtute per contrarium reddit: ut, *arbor bona non fert malos fructus, & mala, non fert fructus bonos.*

20. *Ἀντιμεταθεσις* sensum sensui cum verborum transpositione opponit. ut; *in dominatu servitus, in servitute dominatus.*

21. Ἀντιστροφὴ cum nobis opposita in auctorem retorquemus. Sic *Cananitis ad Christum Matth. 15. Imo quia canis sum, non denegabis mihi micas:*

22. Ἀσυνδετοῦ est copulæ defectus. ut, *fierte citi flammæ, date tela, impellite remos.*

23. Ἐκλήψις est defectus vocum. ut, *Quis me?* scilicet vocat. *Paucis Te volo*, id est adloqui. Comicorum scripta talibus locutionibus abundanti.

24. Σεῦμα seu jugatio, fit, cum ad idem verbum plures referuntur sententiæ; ut *vicit pudorem libido, timorem crudacia, rationem amentia.*

25. Συνοικήσις seu cohabitatio, fit, cum res contrariæ sub eodem verbo conjunguntur. ut, *avarotam deest quod habet, quam quod non habet.*

Omnes hæ verborum figuræ. si decentes & raræ fuerint, multum placeant; si vero quæsitæ & frequentes evadunt, delicatas aures aliquando offendunt.

§. 4. *Figura sententiarum elocutionem exornant copia rerum ad exprimendos affectus collecta, ut in animos penetret oratio gestu constanti & habitu concitato.*

Fuere schemata verborum viginti quinque, sequantur jam sententiarum undecim. Harum in logismo, ubi sine collocutione sententia figuratur, sex habemus, hoc ordine.

1. *Ἐπιφώνησις* five exclamatio, cum affectuum magnitudo per notas exclamatorias interjectionis putata, nunc tacite, nunc aperte indicatur. *Ut, furens senex in comœdia, ô cælum! ô terra! ô maria neptum! item ô audaciam immanem! Tu ingredi illam domum ausus es? Tu illud Sanctissimum limen intrare?*

2. *Ἀντροπὴ* fit, cum sermonem alio avertimus, quam instituta oratio requirit. *Ut, vos enim Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro atq; obtestor.*

3. Προσωποπoία five personæ effictio; fit, quando persona vel quasi persona in oratione introducitur loquēs. E.g. *ô Nomen nostri imperii, ô populi Romani excellens dignitas! ô nationes, urbes, populi, Reges, Tetrarchæ, testes Cr. Pompeii. Vos deniq; muta regionis imploro, & sola terrarum ultimarum, vos mariæ, portus, insula, litora, &c.*

4. Ἐπανόρθωσις five correctio, tollit in quod dictum est, & pro eo, quod magis idoneum videtur reponit. ut; *Quas ille leges, si modo leges nominanda, ac non faces urbis, & pestes Reipublicæ.*

5. Παρηγοία S. licentia fit, cum aliqua dicendi libertate circa offensionem utimur. Ut, *Quid? de Reip. malis, licetne dicere? mihi vero licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere.*

6. Ἀποσιώπησις seu reticentia, fit, cum ita abruptitur oratio, ut vix appareat quid aliquis dicturus fuerit. Ut, *ego te furci fer si vivo, item: quos ego? sed metos, præstat componere fluctus.* In

In *Dialogismo* figuratur sententia per collocutionem, quinque modis.

1. Per INTERROGATIONEM: quæ variis adfectibus exprimendis inservit, cum aut quærimus, aut negamus. *Uti, Tu meam domum religiosam facere potuisti? ecqua mente? qua invaseras: qua manu? qua disturbaveras: qua voce? qua incendi jusseras.*

2. Per COMMUNICATIONEM: cum deliberamus, auditoresque iudices consulimus. *Uti, Tu Labiene quid faceres tali in re ac tempore. Es. 5. Nunc viri jude, judicate ipsi quæso.*

3. Per OCCUPATIONEM sive *αἰσχρότητα*; cum objicienda nobis præoccupamus. Ut illud Pauli. *Cor. 15. Sed dicat aliquis: quomodo resurgent mortui? & quali corpore redibunt? stulte, illud quod seminas, non vivificatur antequam sit mortuum.*

4. Per ADDUBITATIONEM; cum dubitamus de rebus dicendis, aut
G facien-

faciendis. *Ult: quid primum querar, aut potissimum exordiar? aut quod, aut à quibus auxilium petam?*

5. Per REMISSIONEM, seu concessionem; cum gratis quædam indulgemus, remissione nunc seria, nunc ironica. *Ult, Dominare tumidus, spiritus altos gere, sequitur superbos ultor à tergo Deus.*

§. 5. *Figura amplificationum Elocutionem verbis & retus, amplis, augustisque, ex locis topicis collectis, exornat locupletemq; faciunt.*

1. Sic à LOCO DEFINITIONIS surgunt, 1. *Descriptiones oratoriæ, quibus passim abundant Historico- rum, Oratorum & Poëtarum scripta.* 2. *Interpretatione per epitheta, ita rabulam honoravit Seneca: qui clamosi rabiosa fori jurgia vendens, improbus iras & verba locat.*

2. A LOCO DIVISIONIS oritur. 1. *Distributio, cum per quendam diductionem totum in partes explicamus*

mus. Sic; *Luget oriens, gemit occidens, mæret septentrio, squalens meridies*

2. *Congeries*, plures argumentorum species glomerans. Sic; *templum sanctitatis, amplitudinis, publici consilii, caput urbis aram sociorum, portum gentium, sedem ab universo populo concessam inflamari, excindi, populari*. 3. *Incrementum*, per gradus ab infimis ad summa surgit. Sic; *facinus est vincere eivem Romanum, scelus verberare, propè parricidium necare, quid dicam in crucem tollere*.

3. A LOCO CAUSARUM descendit,
1. *Æthiologia*, cum dictorum & factorum origo & causa indicatur. E. g. *Ex operibus legis nemo justificatur, nam ex lege est agnitio peccati; Rom. 3. 20, 2. Metastasis* seu translatio, cum causam culpæ datam, vel in rem conferimus, quæ in iudicium vocari non possit; vel in personam quæ mali auctor non sit. Ut si culpam commissi adulterii

in eam transferat; quæ amoris phil-
tro mentem dementem reddidit.

4. A LOCO ADJUNCTORUM habes.

I. *Topographiam*, hoc est locorum
descriptionem. Sic Babyloniam
Curt. lib. 5. c. 1. & Campaniam Flor.
II. 6. descripserunt. 2. *Chronographi-*
am, notationem temporum; tum
ratione 4 anni partium; tum diei,
vesperæ, noctis, tempestatum. 3.
Hypotyposin, sive rerum gestarum,
præliorum, periculorum, factorum-
que memorabilium repræsentatio-
nem. Exemplis abundant Liv. Curt.
Tacitus, tum ingeniosus ille
Barclajus. 4. *Prosopographiam*, perso-
næ vel veræ vel fictæ descriptionem.
Sic Cor: Nep. Svetonius. Aure-
lius victor. Cuspinianus; Cæsarum
& Ducum vitas enarrarunt.

5. A LOCO COMPARATORUM est

I. *Comparatio*, quâ amplificatur ser-
mo per majora, minora, paria. 2.
Similitudo, quæ per assimilandi
signa

signa, orationem ratione qualitatis diducit. Cujus tres sunt species: (α) εἰκὼν five *imago*; ut: os humerosq; Deo similis. (β) πρᾶδειγμα five *exemplum*; ut, periculum est ne quemadmodum Marii & Scylla diffidium; ita Pompei; & Caesaris, luseret Rempublicam. (γ) συμβολή five *collatio*; ut, si conferas Alexandrum & Casarem oleam & vitem.

6. LOCUS ANTECEDENTIUM dat nobis. 1. μεταβασι five *Transionem*, cū jam ab alia digredimus, jam regredimur ad ea quæ non perfecimus. 2. παρέκβασι five *digressionem*, cum rem alienam, ad utilitatem tamen causæ pertinentem, immiscemus. Sic Tullius pro Muræna, ad demonstrandam vim & majestatem Oratoris, in præclaram digressionem se laxat. 3. ἀποδιωξιν f. *rejectionem*, cum indigna & intempestiva rejicimus; Ut hac de re dicam commodiore loco. 4. πρᾶσι five *prationem*, cum illa; quæ

quæ exponimus, nos prætermis-
 ros fatemur. Sic. Cic: *non queror dimi-
 nutionem vectigalium, non flagitium hu-
 jus jactura atque damni: prætermitto il-
 la quæ nemo est, quin gravissimè con-
 queri possit.*

7. LOCUS DIVERSORUM & OPPO-
 SITORUM monstrat (1) ἀντίθετον five
contentionem; cum per opposita am-
 plificatur sermo; Idq̃ quatuor mo-
 dis: *relative*, *privative*, *contrarie*, *con-
 tradictorie*. Confer hunc locum
 cum parallelo in doctrina inventio-
 nis, sede de locis, (2) ἀντισταβόλῃ
f. commutationem cum contraria in-
 ter se permutamus & transponi-
 mus: ut, *Sabbathum propter hominem
 factum est; non homo propter Sabba-
 thum.* Mat. 2. 27.

8. AB AFFECTIBUS pendent (1)
πατορᾶja, vehementiores motus, &
 (2) *Ethopᾶia*, leniores exprimens:
 ut bene docet magnus Voss: Insti-
 tutionum oratoriarum, lib. quinto,
 capite septimo.

9. Per

9. Per RATIOCINATIONEM à signis & externo gestuum indicio
Sic ab armorum granditate, robur & statura Gohathi æstimatur. 1. Sam. 7. 3. aut quomodo Rehabeam Salomonis filius minimum digitorum, crassorem futurum parentis sui lumbis comminatus est 1. Reg. 12. 10.

10. Tandem à loco TESTIMONIORUM se offerunt, (1) γνώμη five *sententia*; nobile aliquod dictum, de moribus & actionibus in communi vita occurrentibus, exhibens. Ut, *sic vivendum cum hominibus tanquam Deus videat: sic loquendum cum Deo, tanquam homines audiant*, dicente Seneca. (2) νόημα five *cogitatum*, est etiam *sententia*; sed non generalis, verum specialior personæ & rebus accommodata. Ut, *Sullam nescivisse literas, quia dictaturam deposuit. Et Cato de Cæsare, unum ex omnibus Cæsarem ad evertendam Rempublicam obrium accessisse.*

CAP.

CAPUT QVARTVM.

DE COMPOSITIONE ORATORIA.

§. 1. *Sextum elocutionis requisitum consistit in compositione artificiosa quæ nexu valido singulas orationis partes coagmentat; ut sermo evadat suavis, gratus ac numerosus:*

Magna hujus necessitas, magna utilitas: docet quippe nos scriptorum indolem & opifici oratorii lineamenta considerare, colorum variorum speciem intueri; operis structuram & partium concentum animadvertere; tum quæcunque aut in verbis elegantia, aut in rebus honor & profectio fuerit, studiosè & solerter observare. Hinc cum Cicero in epistolis, inscriptis philosophicis, in ipsis denique orationibus sibi longe sit dissimulis, totum hoc discrimen, non tropis & figuris unicè, sed *compositioni* quoque adscribendum est. Cæterum quem fructum inde habebis, exempla doctorum mon-

monstrant. *Demosthenes* post septies descriptū *Thucydidem*, observatoque ejus in dicendo artificio, vivam ejus effigiem in se ipso expressit. *Thullius*, postquam omnem Græcorum dicendi rationem diligenter notasset, *platonis* copiam, *Demosthenis* vim, *Isocratis* gratiam representavit. *Virgilius* quoque sic tractavit *Homeri* libros, ut ejus carminum majestatem, aut æquaret planè, aut fere superaret. Eundem splendorem adlequi possent & hodie illustria ingenia, si quantum ad dicendum à natura facultatis, tantum à se voluntatis haberent, nec vigorem ab ortu & arte paratum sua socordia & negligentia destruerent.

§. 2. In Compositione sunt quatuor observanda, junctura; Ordo, Periodus & numerus.

Cum ad persuasionem impulsūque animorum instituta sit oratio; sciendum

endum non de tali nobis sermonem esse, quæ fusa liberaq; nullis fertur numerorum legibus; vel illigata Poëticis metris, harmonico quodam concentu aures detinet. Sed de illa, quæ, junctura absoluta, ordine constanti, periodis clavis & leni numerorum flectione, audientium animis illabitur.

§. 3. *Junctura præstat ut oratio sit lenis & mollis, aut sonora ac grandis; quæ dimensio consistit in literarum sono, unde syllabarum pondus, & dictionis quantitas æstimanda.*

Inter literas primum locum tenent vocales: quarum quædam grandes A. O. ut, *gloria regnorum, honor terrarum*, quædam mediis soni E. I. ut, *egregia industria*. Una obscura U. ut, *gemitus ululatu permixtus*. Secundò occurrunt diphtongi Æ. OE. AU. EU. ut, *panè, cælum, plaudo; curus*, qui mixtum sonum habent. Tertium locum occupant Con-

Consonantes, quarum, quæ ex stantioris soni sunt, hæc numerantur. D. consonanti juncta, molestiam sermoni affert; ut *adprecor, adpono, L. molle est; ut, tenellus, puellus. M. vastum; ut magnus, multus, immensus. N. Tinnit ut, cano, sono, binnio. R. asperum est; ut horror, stridor, furor. S. flatum causat: ut sale saxa sonabant. X. rixosum est, ut Rex Alexander.* Hic observabis. 1. literas syllabasque, quæ plenum sonum habent, aptandas rebus gravioribus, quæ leniores sunt, rebus magis vulgaribus. 2. Ne euphoniā turbet syllabam & literarum aspera conjunctio; ne inconcinnum quid evadat & luculentum: ne orationem confundat perturbata confusio, interrupta fissura, & dura inconcinitas.

§. 4. Ordo in compositione postulat, ut observetur tam naturalis quam artificialis verborum situs; eo fine, ut quadrent clausulae, gratæq; decursu ferantur.

Hic,

Hic, post cetera, ipsi orationi gloriam singularem confert. Ut bina capita, & quatuor pedes totidemque brachia, in corpore humano absolutum monstrum ostendant: Sic sermo nobilis planè deformatur, si inepta accedit structura, & inordinatus partium nexus. NATURALIS ordo exigit, *ne mortem vite, corpus animæ noctem dici, fœminam viro vitium virtuti præponamus, aut, in partibus enumerandis, committamus saltum.* ARTIFICIALIS vero docet, quomodo dictionum, aliæ præponi, aliæ interponi, aliæ denique postponi debent, idque propter ornatum & dictionis constantiam. Addiscitur maxime ex *fideli lectione scriptorum optime nota;* tum *Omphali & Pollicari libris, de ordinata vocum compositione.* O utinam hæc menti imprimeret juven-tus Academia! vix tot haberemus in dicendo infantes, in scribendo aridos, inperorando jejunos. §.5.

§. 5. *Periodus est comprehensio perfecti sensus, constans signis & membris, ad propositam sententiam distinctè intelligendam, accommodatis.*

Signa illa exprimuntur, vel inciso (,) quod comma appellant; vel colo (:) cui semicolon hac idea (;) subnectitur. Periodus vero puncto tali (.) absolvitur; Hæc consequitur majuscula litera, si à proxima periodo ejus sententia non pendeat: si vero adhuc cohærent sequentia, à minuscula ordiendum: huc quoque spectant parentheseos faculæ; tum, exclamandi, optandi, & interrogandi puncta (::) !, Δ, ?, hæc quidem cum quadam animi commotione proferri debent; superiora vero in legendo & pronunciando, delicatam servant & debitam moram. Et hic est signorum distingvendorum ordo. Cæterum cum illud discrimen sit inter periodum *Grammaticam & oratoriam*

toriam, ut illa rudior sit & simplicior, hæc vero solennior & magnificentior; scies periodice more Rhetorum dicere, nihil esse aliud *quam sermonem ita membris distinguere, ita certis spaciis definire; ita in orbem discurrere, ut conversiones habeat absolutas ut verborum numerosè cadentium conflictu aures impleat, ut animum denique artificiosa sententiarum circumscriptione reficiat.* Clarior evadit adhuc hæc doctrina, si placet sequentia observare. Periodus est vel simplex, unico membro constans, dicitur que *μονόκολον*, ut nosce *Te ipsum*. Vel composita *πολύκολον*, græcis dicta, cujus varietas magna. Est enim jam *δίκολος* bimembris; ut, *imperia solvit, qui tacet jussus loqui*. Vel trimembris, tum quadrimembris, quæ absolutissima censetur; (1) *si tantum apud Te valeret accepti beneficii grata recordatio*; (2) *Quantum apud me valuit gratificandi tibi studiosa propensio*:
(3)

(3) Eandem mihi nunc benevolentiam testareris, adversante meis commodis fortuna (4) quam olim rebus mihi ad voluntatem fluentibus testaberis. Si vero rei exponendæ magnitudo quadrimembrem excedat, suo tamen in orbe numerosa feratur oratio; prior quidem περιβλην seu periodica; posterior πνεῦμα seu oratio pneumatica vocabitur, quod dicentis spiritum exhauriat; quem excipit ἰασις in vehementiori excursionem impetum laxans.

§. 6. *Vitiosa evadit periodis, si sensum non bene concludit; si obscura fuerit; si numerarum implet; si inani verborum sono luxuriat; si deniq̃ iisdem pedibus incedens sententiam puerilem potius quam gravem faciat.*

Labor itaq̃ primus erit, constructionem universim complere, deinde plana & distincta gratia singula disponere; tum verbis cohererentibus concentum efficere, numero-

mero jucundo structuram juvare; verbis & sententiis sonoris constanter & æqualiter incedere; amputare ineptos modulos, & Asiaticam illam lasciviam. Tandem gressu dispari ambulare, modo orationem habenis flectere, modo licentiam dare ut fluat, modo retardare ut saltet. *Quæ omnia ab exemplis melius quam præceptis, certiusq; à judicio aurium petes, quam à subtilitate rationum.*

§. 7. *Quartum & ultimum quod circa Compositionem notamus est NUMERUS, sive orationis apta modulatio ex brevium longarumq; vocum varietate consurgens, insignem sermoni svari-
tatem & decus concilians.*

Ut concentui musico, sic numero huic oratorio, singularis inest vis, & commovendi judicium, & demulcendi aure, & flectendi animos. *Aures, ait vir doctiss: Kirchmajerus, sunt artificioso sono
oble-*

oblectanda; ne vel molestiam, tedium
aut fastidium capiat auditor. Tractet
aliquis dignissimas gravissimasque res;
verborum adhibeat exquisitissimum de-
lectum; sententias acutas, nec sine pon-
dere argumenta, omnemque adeo bene
dicendi apparatus congerat in unum;
omittat numerum, & verborum artifi-
ciosam collocationem, peribit gratia
suavitasque omnis. Jam vero cum
ex collocatione vocum, dispositio-
ne earum, tum pedum mixtura,
æstimandus sit numerus. Scien-
dum in principio orationis domi-
nari, Creticum, Anapæstum, Molossum,
& dochimum. In medio autem jam-
bum & Trocheum; si res gravis &
tristis, Spondeum; si levior fuerit ma-
teria, ingenio scribentium tempera-
ri potest. At in clausulis summa
numeri habenda ratio; inde eruditi
in fine probant Dichoræum; ut, com-
probavit. Creticum & dichoræum;
ut, victoriā præferatis: duos dichoræos,

H

per

per triennium dederunt. Pæan quartum & ditrochæū, Siciliam nominabit. Polyfyllaba sane, quasi fatigatum jam dicentis spiritum commodè terminabunt. Vitanda ubiq; quæ carminum finem referunt; tum quæ ex multis brevibus constant; ut itineribus: vel pluribus longis, immanem tempestatem. Scilicet varietas syllabarum, ut in periodorum decursu, sic in fine est delicatissima; quod optimè dignoscit aurium iudicium firmatum optimarum auctorem lectione.

CAPUT QUINTUM

DE NOTITIA SCRIPTORUM,

§. 1. Sapiens & sincera Eloquentia, ex illis scriptoribus omnino est comparanda; Qui tanquam testes infallibiles, Romanæ Lingvæ puritatem hodie quoq; conservant.

Pergimus ad *septimum elocutionis requisitum*, quod fontes indigitat, unde dicendi ubertas haurienda.

Quæ-

Quærimus autem dictionem talem, quæ partim loquendi, maxime vero scribendi promptitudine, germanam latini sermonis faciem venustè & eleganter exprimit. Hanc svadam ut obtineamus, sciendum non solum Ciceronem, qui quidem alias manet præceptor incomparabilis, sufficere; sed ad latus ejus jungendo quoq; eos, qui, quidquid hinc desideratur, suppleant.

§. 2. *Ne vero ingenium promiscua confusio distrabat, memoriamque indigesta varietas turbet, Auctores tales, in tres classes tribuimus,*

Alii aliter eos dividunt. Scaliger, Vossius, Neubusius, humanæ vitæ simulacrum heic agnoscunt, *infantiam nimirum, adolescentiæ vigorem, virili decus, tura seniles gradus, fugientes vires, & lapsantem dignitatem.* Caspar Scioppius pressè tempori insistit, scriptoresq; distingvit in quatuor ætates. *Auream*, quam à bello pu-

nico secundo auspicatur, & ad extrenos Octavian. Augusti annos producit. *Argenteam* deinde extendit ad interitum Neronis: Hinc *Æneam* ad Hadriani excessum: tandem Ferream circa Theodosii minoris tempora ponit. Subnecti quoque possunt ætas *Lutea* & *Lignea*, quæ orationem Romanam ita concussit, ita maculavit prodigiosè, ut in tradendis rebus, & sermone explicandis, non tam iudicio caruisse, quam infantissimè garrivisse videantur. Scotus, Thomas, Fulgentius, & illa tot Monarchorum barbara agmina. Nos vero Boecclerianam divisionem retinemus tanquam aptissimam, utpote quæ sincerè accomodari potest ad triplicem dicendi characterem.

§. 2. In prima classe locantur illi, qui *Humilem stylum juvant & perficiunt.*

Huc spectant i. *Epistole Ciceronis selectæ*, quæ phrasin habent sanam, castam,

castam, mundam. 2. Ejusdem *Dialogi*, in his enim lucet felix perspicuitas, facilis alocritas & nativa venustas: *scilicet jubat labores* discentum dialogorum forma, quæ adolescentum ingeniis amica & cæteris amœnior credita est. Unde 3. commendamus *Plautum*, facundum, placidum, copiosum, si obscæna illa pauca fuerint exclusa. Tum *Terentium*, probum, tersum, dilucidum, ad efformandam quotidiani sermonis consuetudinem longè aptissimum. *Rejiciunt illum nonnulli indocti, propterea, quod liberior res amatorias tractet: sed ô misera pectora, quorum libidinem, sola lectio, in ignem & furias concitare valet.* 3. Addimus quoq; *Cor: Nepotem* disertum, illaboratum, florentissimum. 4. *Cesarem* innata gratia fluidum, lenem & dulcem. 5. *Aurelium* victorem, candidum, accuratum, perspicuum. 6. *Ovidiam* detractis poëticis, agilem, liberum,

disertum. Deniq; 7 *Horatii epistolae*, quoniam profæ orationis simplicitatem imitantur.

§. 4. *Adsecundum classẽ spectant illi Scriptores, qui sublimiorem stylum roborant & augent.*

Hunc ordinem cum excellentiæ nota iterum illustrant 1. *Tullii Officia & scripta Philosophica*, quæ temperata gratia, aures pariter & animos oblectant. 2. tum *Curtii Historia*, admirabili felicitate, sive orationum formas, descriptionum florem, aut amabilem verborum, periodorum, sententiarum concentum spectes, conscripta. In cujus laudes cum tot eruditi calamos certatim distrinxerint, id monuisse sufficit, *Candidatis Eloquentiæ, hunc quam maxime legendum evolvendumque esse.* 3. *Velleium* etiam commendamus, ob politam illam & delectabilem locutionem. 4. Nec *Iustino* deest illud, quod heic desideramus efficax eloqui-

loquium. 5. *Plinii vero epistola* com-
to verborum pondere manent gra-
tissimæ. 6. *Macrobius* perspicua &
evidenti svada exultat superbitque.
7. Multa denique huic stylo tœne-
rantur, *Horatii odæ, Ovidii metamor-*
phosis, Silius, Claudianus, & Propertius. omnes eruditione solidi, inven-
tione sapientes, dictione cultissimi.

§. 5. *Tertiam classẽ absolvunt illi au-*
ctores, qui in altitudinem excelsam,
orationis majestatem attollunt, vim, ro-
bur, spiritum adflant.

Hic iterum primas partes Si-
bi jure vendicat *Cicero*, cujus o-
rationes propter verba magnifica,
cultum ornamentorum, aidentem
figurarum jactum, & troporum
gloriam, omnes concelebrant. 2.
mox bona fide commendamus
Plinii Panegyricum, in quo summa fa-
cundia, formularum dignitas, &
acuminum splendor coruscant. 3.
Florum quoq;, compositum, gran-
dem,

dem, plenum. *Pacatum, Nazarium, Mamertinum*, cæterosque Panegyristas, robustos, ardentes, pomposos, ad hunc ordinem referimus. 4. *Li-
pius* magna abundat eloquendi vi. 5. *Salustius* constans est. 6. *Tacitus* omnes superat profunda oratione, rebus gravissimus, sententiarum inenarrabili densitate. 7. *Seneca* ostentator est copiosus, validus, splendidus. 8. Claudunt agmen principes Poëtarum *Virgilius & Persius*; quorum ubertas, honor, decus & reverentia, in eruditorum choro, immortalis manet.

§. 6. *Præter hosce adhiberi quoq; possunt
sequentium ætatum Grammatici, Rhetores,
Historici & Oratores.*

Sic judicavit doctissimus *Lip-
sius*; verborum exempla, uno verbo, petantur ab omnibus, nec inutiliter etiam à grammaticis antiquis & glossariis. Refer huc si placet, *Varronem, Festum, Nonium, Fabium, Gellium, Manutium,*
Tur-

*Turnebum, Briffonium. Et nunquam
fatis laudatum Erasmus. Tum
Historicos in magno numero. De-
niq; oratores: Heinsum, Barlaum, Cu-
naum, Baudium, Bubhnerum, Bæccle-
rum, qui sine exemplo haberi debet.*

CAPUT SEXTUM.

DE VARIIS DICENDI GENERIBUS.

§. 1. *Character styli, universum spectatus,
est forma rationis, indicans quæ
dicendi qualitas, nunc hanc vel illam
materiam, nunc hanc vel illam per-
sonam decet.*

Eloquentis nomen non alius
meretur, quam qui humilia subti-
liter, mediocriatemperare, & ma-
gna graviter potest dicere. Hinc
Cicero dixit: *Demosthenem ijs omni-
bus fuisse usum, subtilis enim oratio ejus
contra Leptinem, graves sunt Philippicæ,
variæ contra Æscinem.* Est enim ser-
mo humanus velut imago quæ-
dam rerum, ac tamquam vestis,

M 5

quæ

quæ omnium corporum non est eadem, sed in brevibus brevis, in magnis magna; ineptus sit, quisquis eadem mensura omnes definiat.

§. 2. *Character styli triplex est Humilis, sublimior, & magnificus.*

Sic judicavit Sol oratorum Tullius: *Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt. Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt, cum ampla & sententiarum gravitate & majestate verborum vehementes, varii, copiosi, ad permovendos & convertendos animos instructi & parati: Alii levi, & instructa & terminata: Et contra tennes, acuti, omnia docentes & dilucidiora non ampliora facientes, subtili quandam & pressa oratione limati. Recta quoque ratio idem concludit. Vel enim ad docendum comparata erit oratio, epistolas, dialogos, disciplinas complexa, in hisce humilis regnat. Vel ad delectandum instituta, quo temperatior spectat.*
Vel

vel ad movendum Auditorem; & huic incitamentum & regiam dictionem adsignamus.

§. 3. *Stylus humilis, puritatem in verbis amat, figurarum coacervationem fugit, totus sine pompa ad docendum comparatus.*

Hoc nomine apud Senecam laudatur dictio Fabiani Philosophi: *Non erat negligens in oratione, sed securus. Electa verba sunt, non captata. Sensus magnificos habet, non coactos in sententiam. Sunt omnia non humilia, sed placida, tenore quieto, compositoque formata, nec depressa sed plana. Deest illis oratorius vigor stimuli, quos queris & subiti ictus sententiarum; si totum corpus videris, quamvis sit incomptum, honestum est.* Hoc sermone elaborari debent Epistolæ, Dialogi, sapientum discursus, & ipsa quoque Historia. Vitia hujus sunt i. *ruditas*; cum aureis sententiarum luminibus miscentur quisquiliæ.

2. *Siectitas*. 3. *abrupta brevitās*. 4. *disso-*
lutio & inconstantia.

§. 4. *Stylus temperatus, medius inter*
sublimem & tenuem ambulat, pulchro
vestitus cultu, amœnitate troporum &
figurarum floribus conspersus, ad de-
lectationem potissimum institutus.

Locum tenet in descriptioni-
 bus locorum, in explicatione re-
 rum naturalium, in morum exor-
 nationibus, in orationibus quoque
 simplicioris argumenti. Itaq; ver-
 borum & sententiarum heic magna
 habenda cura, ut compositio exul-
 tet, numerus concinnè cadat, perio-
 di figuris interstincti, svavi modulo
 triūphent. Vitia ejus sunt inconstan-
 tia. 2. frigiditas. 3. puerilis affectatio.

§. 5. *Stylus Magnus, verba querit*
splendida, sententias graves, figuras
decoras, totus ad majestatem, vim &
efficaciam factus.

Materiam hic character po-
stulat magnificum, ad demonstrati-
 vum

vum genus maximè pertinentem. Quam explicare debet excellenti oratoriæ dignitatis habitu, sonanti verborum gloria, splendore troporum & figurarum mirabili; ut mentes auditorum trahat, moveat, percellat. Inde Quintil. *Subtilitatem, magnificentiam, nitorem, & auroritatem* heic agnoscit. & Tullius, eos demum commendat: qui distinctè, qui explicate, qui illuminatè & rebus & verbis dicunt, & in ipsa oratione quendam quasi numerum versumque conficiunt. Vitandæ tamen. 1. Thraonica verborum jactantia. 2. Poëtici sermonis affectatus clangor. 3. Numerorum & periodorum superstitiosum frigus.

CAPUT SEPTIMUM,

DE ORDINE ET VARIETATE EXERCITIORUM,

§. 1. *Lectionem Scriptorum, & observationem styli, concomitari debet crebra*

bra EXERCITATIO ; quæ ingenium roborat, iudicium perficit, manum promptam & potentem facit, ad explicandam ea sine lucta, quæ interior mens concepit.

Septimum elocutionis requisitum *Sponimus in exercitatione, optima & præstantissima dicendi effectrice. Grande itaq; & fidele monitum erit, quotidie stylo aliquid temporis dare. Ecce legisti aliquid ex bono auctore, dum animus eo igne calet, dum memoriam spirat, dum iudicium fervet, ad scribendum te compone. Subibunt acumen styli verba ex recenti lectione bona; sententiæ aliquam sui similitudinem animo memori proponent; confirmatio ipsius textus, trahet aliquid ex specie, colore, spiritu, indole ejus scriptoris, à cujus lectione recens es.*

§. 2. Hic tibi primo deligenda ea exercitia, quæ animi & ingenii viribus paria sunt.

A

A facilioeibus itaque ad difficiliora progrediendum esse, ratio recta svadet, ne neglectis primis, ad difficiliora festines. Qui hoc non observant, & se ipsos molestia adficiunt, & bonas horas perdunt, & frustraneo conatu omnem laborem consumunt.

§. 3. *Ex veterum instituto, duplicia facimus exercitiorum genera, Grammaticum unum, Rhetoricum alterum.*

Franciscus Pomey, aliter procedit in Candidato Novo Rhetorices. Ego vero Doctissimi Schefferi sequor sententiam, & inter exercitamenta Grammatica pono 1. Variationem, 2. Versionem. 3. Carminum solutionem. 4. Versionem græcorum in latinum sermonem. 5. Imitationem Historicam. 6. Sententiarum expositionem. 7. Descriptionem Fabularum: quæ omnia copiosè & acuratè diducit & expli-

explicat, idem fidelissimus juven-
tutis doctor.

§. 4. *Rhetorica exercitia iterum sunt
duplicia, facilia quæ Progymnasma-
ta, & difficiliora quæ Declamationes
nuncupantur.*

Ad progymnasmata spectant
1. Narrationes sive falsæ sive veræ.
2. Confirmatio & destructio. 3.
Locus communis. 4. Laus & vitu-
perium. 5. Bonorum & malorum
inter se comparatio. 6. Tum ex-
plicatio Thesium. Ad classem
Declamationum referuntur. 1. Pane-
gyricæ. 2. Svasoriæ. 3. Contro-
versia. de quorum indole & ela-
boratione copiosè egit Clariss:
Schefferus, è cujus libris, de Styli
Exercitiis, ut & Gymnasio, cum
studiosæ juventutis terantur mani-
bus, plura huc transcribere non
placet.

CAPUT OCTAVUM,

DE ANALYSI SIVE TRACTATIONE
AUCTORUM.

§. I. *Per analysin nihil aliud intelligo, quam felicissimorum & optime notæ Scriptorum in ea principia resolutio, secundum quæ ab initio scribebantur.*

DEVENTUM est ad *decimum Elocutionis requisitum*, Analysin nimirum, quæ tamquam in speculo totam artificii oeconomiam & imaginem pandit & explicat. Atqui ut lucidus mundi oculus, omnia radiis suis illustrat, ut videri singula pro colorum varietate possint: sic *resolutio*, omnem artificis virtutem in lucem protrahit, occultaq; manifestat, dum partes distincte intuemur, cum fundamenta cognoscimus, dum principia executimus, & ex singulorum pretio ac collatione, dignitatem universæ architecturæ æstimamus.

§. 2. *Analysis hæc quadruplex potest constitui, Logica, Rethorica, Philologica, & Politico-Geographica.*

Scilicet hæc fere singula in illustrissimorū eloquētiæ procerum monumentis & compositione observari solent. Cognoscimus enim in illis primo rationis usurpandæ munus; mox orationis conformandæ artificium; quò spectat tertio puritatis & venustæ gratiæ consideratio, deniq; ipsarum rerum pondus, gravitas, excellentia. Enimvero ut infantia sit, rem, quam quis novit, dicendo non posse explicare, sic inscitia erit, inter verborum copiam, præclaras res non posse discernere.

§. 3. *Resolutio Logica Thematum naturam indagat, sintne simplicia vel composita. Inventionem & Dispositionem considerat, quibus ad sua revocatis principia, differendi artificium elicit & dijudicat.*

itaq;

Itaque compositæ orationis bene
structam collocationem, extra speciosa
verborum ornamenta, & elocutionis di-
gnitatem, distrahit, ejusq; causas separa-
tim excutit, & ratiocinationis conforma-
tum artificium judicio intelligente per-
pendit. Tum vero doctam omnium re-
rum excogitationem & argumentorum
inventionem in medio positam intueri li-
cebit. Tum elegantia ordinis, & illa con-
structæ orationis vincula apparebunt. Tum
tota compositionis virtus & differendi
compages, in manifieria luce, in oculis
omnium constituitur.

§.4. *Resolutio Rhetorica cultum & decen-
tiam orationis attendit.*

Considerat maximè verborum
elegantiam, sententiarum nitorem,
quæ in varietate copia, in copia or-
do, in ordine periodorum varietas:
circa hanc, quæ numen gratia! quæ
cum argumentis inventis & disposi-
tis decora connexio, quæ illustratio
troporum quæ figurarum maje-
stas.

§. 5. *Resolutio Philologica ad lancem genuini sermonis latini & auctoritatem classicam, singula adpendit.*

Est quoddam dicendi genus, vagum, dissolutum, ineptum; quod non magis cohæret, quam scopæ dissolutæ, & sine calce conglutinata arena. Cavebit sibi studiosa juvenus ab ista vanitate. Inq̃ ipsa tractatione auctorum, respiciat primo ad proprietatem sermonis, tum solennitatem phraseos, & combinatoriarum particularum vim. Deinde notabunt quæ antiquiorib⁹ temporib⁹, quæ Latinissimis seculis, quæ ætate inclinatæ latinitatis, in usu fuere. Distingvat quoq̃ inter vocabula, Poëtica, Prisca, Theol. Med. Jurid. Philosophica. Tandem totum orationis schema considerabit, ut nihil eo sit vacillans, claudum, & cœcum.

§. 6. *Resolutio Politico-Geographica, nobilem illam sapientiam, & prudentiam Civilem, & descriptionem locorum cum*
chro-

*chronologia, quibus abundant doctissima
hæc scripta, revelat, aperit, explicat.*

Est legendi, docendi & discendi methodus quodammodo ἀναλυτική, qua eruditæ lucubrationes, in ea resolvuntur principia, è quibus constant, hoc est *verborum & rerum*. De Styli observatione dixi; de rebus sufficit hæc pauca monuisse. Sæpius heic mentio sit ortus imperiorum, rerum præclare gestarum, morum intet gentes, consiliorum in curiis, occasus regnorum, quæ omnia ex interiori Historiæ arcano sunt evolvenda. Itaq; opus germano talium rerum interpreti, memoria vastissima, judicium penetrans, lectio copiosa. Qua de re consule Freinsheimium in Curtium. Rupertum in Florum. Scotum, Boeclerum in Tacitum. Et Forstneri, ad idem argumentum, prorsus elaboratissimas observationes: Ut & aliorum consimiles meditationes. PARS

PARS QUARTA:

DE ACTIONE ORATORIA.

CAPUT UNUM

Singulas pronunciationis leges complectens.

§. I. *Actio oratoria est vocis apta conformatio, membrorum corporis elegans motus, tum gestuum ad exprimendos affectus venustum moderamen.*

Hanc orationis animam, sermonis robur, ipsarumque rerum dicendarum vim & efficaciam præclare appellabant principes oratorum, Demosthenes & Cicero. Neque recentiorum temporum scriptores aliter sentiunt. Enimvero sine pronunciatione seria, efficaci, & accommodata rebus, tempori, personis; friget inventio, torpet dispositio, langvescit universus elocutionis ardor: bene hæc intellexit

lexit Quintilianus cum scriberet; *Infantes actionis dignitate eloquentia saepe fructum tulerunt; & disertis deformitate agendi multi, infantes putati sunt.* Cæterum ut à natura semina, sic ab arte, imitatione, exercitio crebro, perfectionem, à memoria vero, splendorem & gratiam omnis habebit actio.

§. 2. *Leges actionis tria spectant, moderationem vocis, statum & motum corporis, tum conformationem gestuum.*

Profecto si rem recta via examinamus, deprehendemus omnes animi motus, per hæc tria, *sonum agitationem & gestum* se explicare. Voces ut chordæ sunt, intentæ ad quemq; tactum recipiendum, acutum, gravem, citum, tardum, magnum, parvum, mediocre: Hinc plura genera sonorum diffunduntur; lenis, asper; contractus, amplus; fractus, scissus, flexus, inflatus.

Motus corporis decenti symphonia omnium membrorum, statione & jactu, vocibus ipsis se adtemperat. *Gestus*, oculorum obtutu, intensione, conjectu brachiorum, manus & digitorum elavatione, demonstratione, interiores conceptus, pro affectione animorum aptè significant, non scenico & histrionali lusu, verum cordata & gravi elegantia.

§. 3. *Moderatio vocis*, est verborum ac rerum, ad persuadendum jam jam accommodandarum, concinna pronuntiatio.

Debet eloquentiæ candidatus non ut iners musicus, eadem chorda oberrare, sed varianti voce gratiam & gloriam aucupari. *Iracundius fulmen*, unum postulat acutum, incitatum, crebro incidentem. *Miseratio vero & meror*, flexilem, interruptum, flebilem. At *metus* demissum, hæsitantem, abjectum *Voluptas* autem effusum, blandum, hilarum ac remissum amat, ut infra videbimus.

Jam

Jam vero ut hoc artificium rectè riteqve
 capias, observa hæc monumenta. 1. *Quantitas* vocum fugiet langvidum murmur;
 inconditam vociferationem; concitatam
 volubilitatem; effœminatam tardicatem;
 servabitque ubique sonum clarum & mo-
 deratum. 2. *Qualitas* vocum id suo
 jure postulat, ut *sonus sit emendatus*; non
 peregrina rusticitate turgidus. Sit *Dul-*
cis, clarus, expeditus; non inarticulatus
 obscurus, implicitus & fractus. Sit *va-*
riabilis, nunc sedatus, nunc plenus,
 nunc virilior, non præpingvis, non uni-
 sonus, non intermissione effusus, & si-
 ne mutatione contentus. Scilicet vox
 sequatur animi & naturæ doctum, ad
 rerum quæ proferuntur genium, pror-
 sus accomodata. 3. *Temperatio vocis in*
verbis singulis hoc vult, ut verba ponde-
 re ac numero gravia, tardius pronunti-
 entur; leviora autem & numero brevia
 citius & mollius: Ut propria & tro-
 pica, acutæ ironiæ, illustres metapho-
 ræ, consimiles efficaci excellentia splen-
 dentes formula, erecta & sonanti locu-
 tione proferantur. Ut figuræ dictionum,
 anaphora, Epistrophe, epanalepsis, delice-

ta modulatione & concinna auribus gratia dicantur. 4. *Temperatio vocis circa expressionem affectuum* hoc flagitat, ut sonus sit in rebus *latis* alacris, jucundus, tripudians. In *eristibus*, calamitosus, querulus, plaugens. In *Dolore* lugubris, squalens, imo pressu obductus. In *voluptate*, tenerus, sultans, hilaris. In *ira* atrox, asper, vacillans. In *verecundia*, contractus, pudibundus, hæsitans. In *blandiendo*; *Fatendo* rogando, lenis candidus, submissior. In *spadendo* monendo, *pollicendo*, fortis, gravis, constans in *consolando*, cautus, modice inflexus, victoriosus. In *laudando* latus, magnificus, pomposus. In *Contentione*, volubilis, concitatus, pugnans. *Ceteri admirantium, interrogantium, ridentium moduli*, suas habent peculiares voces. 5. *Temperatio vocis respectu partium orationis* hæc sequitur præcepta. In *exordio* est submissa, modestia, affabilis. In *propositione* sonora, explicata & altior. In *narratione* aperta, simplex, dilucida. In *confirmatione*, agilis, acer, instans, temperata. In *contentione* multiplex, bellatoria, alacris. In *Epilogo* inflexa, excitata, variis distincta aculeis.

§. 4. *Moderatio corporis, est membrorum ferè omnium ad persuadendum aptanderum, amabilis conformatio.*

Non stabit orator *trunco similis Hermæ*; nec ut pueri solent, lectiones recitaturi coram præceptore, dejecto capite, singultienti suspirio, & complicatis manibus se sistere; sed tamquam athleta in stadio, tamquam bonus vir in consilio, tamquam sedis, quam jam occupavit, singulare ornamentum. Itaque status universi corporis sit secundum naturam erectus; non incurvus, vacillans, pronus. Sit paululum flexibilis, moveaturque in omnem partem ad ipsos auditores moderatè. *Capite* leniter annuat vel renuat; nec in supinum jactet, quod arrogantis; nec inclinet in langvorem, quod hebetis; nec identidem rotet, quod stolidi ingenii signum est. *Collum* nec versetur lascivius, nec stipitis instar obriegescat.

gescat. *Vultus* ingenua liberalitate in lætis se exporrigat, in tristibus contrahat, in gravibus severitatem ostendet. *Oculi* nec clausi erunt, instar dormientium; nec rigidi, more stupentium; nec continuo nictu discurrant in orbem, instar mulierularum, quæ libidine vexantur. *Supercilia* contracta iram, tristitiam, pudorem; remissa vero hilaritatem, sinceritatem, æquabilitatem animi significant. *Humeros* jactare indecorum est. In *Pectus* se procere invenustum, In *ventrem* insolitum & agreste. *Brachia* non pendeant deorsum langvide, nec jactentur sursum protervè, nec concitatè contrahantur. *Manus* pedetentim graviterq; moveantur; *Femur* raro feriat, tamquam indignationis signum. *Pedum* status æqualis sit, non tamen recta parallelus, nec alternatim vacillans. *Hæc singula propterea notare volui, ut inter prima dicendi exercitamenta his ducti-*

ductibus advescat futurus orator, nec serò parvam consuetudinem incipiat frustra emendare.

§5. Moderatio gestuum, est internarum passionum, pro ratione affectuum, per externa signa, apta declaratio ad persuadendum.

Ad omnem vocis flexionem & affectuum animi expressionem conformandi sunt *gestus*, moribus venustis, moderatione actiuosa, & gratia quæ placet Auditorio. In *exordiis* & *narratione* rariores erunt & placidi; frequentiores in *confirmatione*: vehementes in *confutatione*, sedati in *peroratione*. Ut enim vox ipsa gradatim ascendit viresque acquirit, sic cum ea *gestus* quoque incrementa capiunt. Ubi tamen observandum decorum, *aliud regem, aliud subditum; aliud doctorem, aliud discipulum; aliud juvenem decet*. Cæterum *gestus*, quamvis ex ore, vultu, totoque corporis habitu percipiantur, efficacissimi tamen sunt qui manuum artificio edun-

duntur; inde has jam *loquaces* Cicerō, *argutas* Gellius; *Longvoſas* Caſſiodorus, nuncuparunt. De motu *manuum*, hæc tenenda informatio 1. manus niſi in ſummis affectibus capitis altitudinem non excedant; 2. Numeros partesq; rerū, dextra manus, à lævo in dextrum latus tamquam leniter fluctuando ducta, per modica locorum intervalla, diſtingvat. 3. In ſupplicatione juncſtim attollantur; 4. ſi denegat, dextra in averſam partem rejiciatur. 5. In contentione & indicatione certarum rerum, dextra extendatur. 7. In adhortatione, gravi motu ſenſim poteſt allevari.

§. 6. Jam vero quemadmodum orator eccleſiaſticus in ſua actione eam ſervat conſtantiã quam muneris dignitas poſtulat; Et Civilis, ſive legatus fuerit, ſive alias in aula peroraverit ſuam tenet gravitatem. Sic declamator Academicus hæc quoq; ſervabit monita prorsus neceſſaria.

Oraturus cum dignitate, ait vir longe doctiſſimus EDON NEUHUSIUS. 1. modera-

derat: gressu ad dicendum progrediatur & suggestum adscendat. 2. Ubi locum tenuerit, seque in ipsius medio collocaverit: Auditoribus reverentiam exhibebit, capite honeste demisso, corpore inclinato, adspectu ad diversa auditorii latera flexo. 3. In suggestu antequam dicat paululum commoreretur, vestem componat, corporis totius habitum ad dicendum parer. 4. Status sit erectus & secundum naturam gratus; pedes propemodum æquales: genua recta; humeri remissi; vultus liberalis; manus pulpito impositæ ut videri possint. 5. Antequam dicat, obiter perlustrato Lycæo observet Auditores, ubi quisque pro honoris gradu sedeat; ut si ad certas personas sermo converendus sit, nihil agat præter decorum. 6. Facto silentio & auditoribus ad audiendum attentis, ab eo sono orationem auspicetur, quem tota in dictione potissimum sequi & tenere voluerit, & ad quem redire debet, cum eum pro rerum & affectuum varietate temperaverit: Tantus vero sit ille sonus in principio, quantum loci amplitudo postulat. 7. Finita actione, honoratis decenter Auditoribus, cum ingrediare in locum suum, digrediatur.

cum

Cum plures haëtenus, in hac quoq; eruditionis sede, de Inventione & acuminibus rerum parum fuerint solliciti; minus de Dispositione & Eloquio; prorsus autem nihil, de ipsa Actione oratoria; optamus, illustria ingenia tandem elevare caput, obsecundare consiliis salubribus, abstergere oscitantiam & serio cogitare, quid postulat dignitas literati hominis, quanta veneratione, cultu & fide propitiari debet Reginare rerum ELOQVENTIA. Hanc amant Reges, honorant curiae, laudant gentes: si nostra Palladia illam incipiunt contemnere; vel dolore & luctu confecta obdormiet; vel commiseratione mota, ad perpetua sed damnabit silentia; vel acta in rabië & furias, quovis locorum aufugiet; nam.

--- --- sapientia migrat,
 Ipsa nec immotas retinet per secula sedes.
 DEO SOLI GLORIA.

